

PAPER DETAILS

TITLE: Cografyada Ölçege İlişkin Eleştirel Perspektifler ve Teorik Tartismalar

AUTHORS: Songül Aslan, Servet Karabag, Salih Sahin

PAGES: 372-395

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4168897>

Coğrafyada Ölçeğe İlişkin Eleştirel Perspektifler ve Teorik Tartışmalar

Critical perspectives and theoretical debates on scale in geography

Songül Aslan^{*a}, Servet Karabağ^b, Salih Şahin^c

Makale Bilgisi

Derleme

DOI:

10.33688/aucbd.1538585

Makale Geçmişi:

Geliş: 25.08.2024

Kabul: 12.12.2024

Anahtar Kelimeler:

Ölçeğin üretimi

Eleştirel beşeri coğrafya

Epistemolojik kategori

Ontolojik yaklaşım

Ölçeğin sosyal inşası

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, eleştirel beşeri coğrafya döneminde ölçek kavramı üzerine yapılan tartışmaları ve kavramlaştırmaları Anglo-Amerikan coğrafyacılığı kapsamında incelemektir. Ayrıca çalışma, uluslararası literatürde yaklaşık 50 yıllık bir geçmişe sahip olan ölçek kavramına ilişkin, Türkiye'deki kavramsal tartışmalara da katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Yapılan çalışmaları üç dönemde incelemek mümkündür. 1980-1990 arası dönemde kavrama ilişkin tartışmalar ekonomi politik geleneği tarafından şekillendirilmiştir. 1990-2000'li yıllarda ise ölçeğin üretiminde ekonomi politiğin yanı sıra toplumsal yeniden üretim ve tüketim süreçlerinin etkisi üzerinde durulmaktadır. Bu dönemde, ilk dönemdeki ölçek ayrımlarına (yerel, bölgesel, ulusal ve küresel) hane ve beden de eklenmiştir. 2000'li yıllardan sonra ölçek kavramlaştırmaları daha fazla sorgulanır hale gelmiştir. Önceki dönemlerde vurgulanan hiyerarşik ölçek teorisine ek olarak aktör-ağ teorisi de ölçeğin sosyal inşasını açıklamak için kullanılmıştır. Ayrıca bu dönemde diyalektik ölçek kavramlaştırmalarını eleştiren post-yapısalcı yaklaşımı benimseyen çalışmalar da yapılmaya başlanmıştır.

Article Info

Review

DOI:

10.33688/aucbd.1538585

Article History:

Received: 25.08.2024

Accepted: 12.12.2024

Keywords:

Production of the scale

Critical human geography

Epistemological category

Ontological approach

Social construction of

scale

Abstract

The main purpose of this study is to examine the discussions and conceptualisations on the concept of scale in the critical human geography period within the context of Anglo-American geography. In addition, the study aims to contribute to the conceptual debates in Turkey on the concept of scale, which has a history of approximately 50 years in the international literature. In the period between 1980-1990, the debates on the concept were shaped by the political economy tradition. In the 1990s-2000s, on the other hand, in addition to political economy, the impact of social reproduction and consumption processes on the production of scale is emphasised. In this period, households and the body were added to the scale distinctions of the first period (local, regional, national and global). After the 2000s, conceptualisations of scale have become more questioned. In addition to the hierarchical scale theory emphasised in previous periods, actor-network theory was also used to explain the social construction of scale. In addition, in this period, studies adopting a post-structuralist approach criticising dialectical scale conceptualisations started to be conducted.

***Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** : songulaslan@gazi.edu.tr

^aGazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye, <https://orcid.org/0000-0003-3739-6347>. Bu çalışma "Coğrafyada Ölçek Kavramı" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

^bGazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye, <https://orcid.org/0000-0001-8678-3648>

^cGazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye, <https://orcid.org/0000-0002-2166-1997>

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

Scale is one of the basic concepts used in geography to make sense of the world (Herod, 2011:12; Marston, 2005:418; Sheppard and McMaster, 2004:1). While studies on the scale in Turkey are generally limited to cartographic scale (Bilgin, 1985; Koç and Ergün, 2021), the multiple meanings of the concept of scale (e.g., map scale, resolution, scale as scope or process) and its epistemological-ontological nature have led to discussions in the international literature (Herod, 2011:34). According to the epistemological approach, scale is developed based on the observations of the observer. It does not belong to the nature of phenomena. Cartographic scale, resolution, scope and hierarchical systems are often used in this process; the analysis is done at one of the hierarchical scales, starting from the human body to neighbourhood, city, country and world.

In contrast, critical human geographers have argued since the 1970s that space and scale are produced through the political-economic processes of capitalism (Herod, 2011; Marston, 2000; Smith, 1982; Swyngedouw, 1997; Taylor, 1981). If it is accepted that space is socially constructed, scales should also be considered socially constructed. Instead of accepting geographical scales (such as neighbourhood, city, and region) as a given structure, it should be emphasised that they are ever-changing arenas of socio-spatial practices in contemporary capitalism (Sheppard and McMaster, 2004:15). From this perspective, traditional notions of fixed and bounded scale have been reconceptualised in terms of process, dynamism and socio-political struggle (Brenner, 2001:592).

Delaney and Leitner (1997:98) argued that to understand scale, it is necessary to focus on power relations, space-power dynamics and ideologies. Scale is not a fixed boundary or a photographable structure but a constantly evolving expression of space and power relations. This study aims to contribute to the debates on this concept in Turkey by analysing the concept of scale in the context of Anglo-American critical geography literature.

2. Critical Human Geography and Scale

In the 1960s and 1970s, social movements (civil rights, women's and labour movements) around the world encouraged critical perspectives in the social sciences, focusing on the search for social justice and equality. In geography, the Quantitative Revolution, which lasted from the late 1950s to the early 1970s, led to criticism of the predominance of quantitative methods and statistical analyses. Critical geographers argued that spatial and social events cannot be reduced to numerical data alone, and that the social and political processes behind them should be understood (Johnston, 2010).

'The emerging critique against positivism has been targeted and criticised by many Marxist writers in geography, led by Lefebvre (1991), Harvey (1969) and Soja (1989). The structuralist theory pioneered by the Marxist literature argued that the positivist approach fails to explain the link between the spatial organisation and political processes (Kaygalak, 2011:5). These criticisms led to an increase in qualitative research and geography gaining a greater place in the social sciences, and at the same time 'brought it closer to social theory' (Bekaroğlu, 2016:132).

While critical human geography aims to reveal the spatial effects of the capitalist system and injustices, it has included approaches such as feminism and post-structuralism (Berg, 2010:616). In this process, the concept of scale was considered as socially constructed rather than ontologically pre-given. 'The idea of theorising scale and a critical view of scale emerged in the 1980s as a response to changes

in social theory and the inadequacy of the geographical scale in understanding contemporary transformations' (Delaney and Leitner, 1997:94).

3. Debates on the Production of the Scale

3.1. Early Conceptualisations of Scale

Between 1980 and 1990, Peter Taylor and Neil Smith initiated theoretical discussions on the scale in critical human geography, emphasizing its dynamic nature shaped by social, economic, and political processes. Taylor, influenced by Wallerstein's World Systems Analysis, identified three scales: Global (Reality Scale), Urban (Experience Scale), and National (Ideology Scale). The global scale reflects capitalism's world economy, the urban scale shapes daily spatial experiences, and the national scale links global dynamics with individual experiences through state and ideology. However, Taylor does not detail the production or interaction of these scales.

Neil Smith's conceptualisation of scale focuses on understanding the impact of capitalism on spatial processes. Smith argues that capitalism creates economic, social, and spatial inequalities by constantly reproducing space. According to him, capitalism uses urban space for production by centralising capital. 'Through the centralisation of capital, urban space is used as a place of absolute production' (Smith, 2008:197). Capitalism creates clear distinctions between the workplace and the place of residence in producing urban space. 'The cost of transport to work is one factor determining the value of labour power' (Smith, 2008:198). Urban scale is critical for the spatial integration of capital movements.

Smith states that regional scales constantly interact with national and international processes. For example, specific industries can provide regional integrity across national borders. The global scale refers to the level at which capitalism takes over space as the world market. By reproducing global space, capitalism deepens spatial inequalities. 'The spatial integration achieved through the price mechanisms of the commercial market is eventually replaced by a spatial integration based on the law of value operating at a more fundamental level' (Smith, 2008:201).

Smith's seesaw theory explains the relationship between uneven development and spatial production. 'At a certain point, capital moves from the first areas where profits are higher to the second' (Smith, 2008:213). This cycle leads to the continuous reproduction of spatial inequalities. Smith argues that capitalism affects the dynamic structure of spatial scales by making nature a part of economic relations. 'The unequal development of capitalism is organised through the continuous determination and internal differentiation of spatial scale' (Smith, 2008:197). This approach provides an essential framework for understanding the spatial dynamics of capitalism.

3.2. Extending the Conceptualisation of Scale

Post-1990 discussions on geographical scales expanded to include social dynamics, moving beyond capital-focused approaches. Herod (2011) critiques earlier theories for prioritizing capital while neglecting mechanisms like patriarchy and social agency. He argues that viewing scales as solely emerging from capital contradictions is incomplete, emphasizing the role of political struggles between social groups in shaping scales. Herod's (1991, 1995, 1997) empirical work on labour geography highlights how workers and employers create new economic and political scales, showcasing the importance of social agency and dynamics in scale production.

Since the 1990s, Neil Smith has addressed scale within broader social contexts. For Smith, scale is not merely the spatial materialization of capital and social forces but also an active creator of social processes. Scale shapes the spaces of social struggles, their objects, and their resolutions. Smith (1992a, 1996) analyzed scale as a language that makes spatial politics concrete. For example, Krzysztof Wodiczko's vehicle for New York's homeless illustrates the politics of scale, addressing social visibility and spatial struggles (Smith, 1992).

Swyngedouw connects scale to the transformation and production of nature within historical-geographical materialism. He argues that humans transform nature as part of a social and historical process, with this "metabolic transformation" embedded in social contexts (Swyngedouw, 1997a). Capitalism integrates nature into social relations through profit-driven logic, intertwining this process with geographical scales. Swyngedouw (1997b) asserts that "the politics of scale should be analysed about power dynamics at the geographical scale," emphasizing scale's fluidity and reproduction through power struggles and socio-economic dynamics.

Marston adds a feminist lens to the production of scale, critiquing contemporary literature for neglecting patriarchy and social reproduction relations. She highlights the interdependencies between production, reproduction, and consumption under capitalism in shaping scale formation (Marston, 2000). Her analysis of late 19th-century urban white middle-class women in the US shows how their roles as mothers and housewives constructed a politics of scale through social reproduction and consumption (Marston, 2004). She argues that integrating feminist perspectives is crucial for understanding how social-spatial dynamics influence the formation and transformation of scales.

These varied approaches collectively underline scale as a dynamic and socially constructed concept shaped by power, agency, and intersecting social forces.

3.3. Re-questioning the Concept of Scale

In the 2000s, the concept of scale, its definition, and how the relations between different scales are conceptualised. The language of 'scale policy' has been questioned in studies (Herod, 2011:21). In this period, Latham (2002), Leitner (2002) and Cox (1998) evaluated scale within the framework of Actor-Network Theory (ANT). ANT argues that social processes are shaped by people and non-human actors such as objects, technologies and ideas (Latour, 1987; Callon, 1986; Law, 1999). Latham (2002) emphasised how the local and the global are constructed simultaneously through a topological approach, analysing space and scale through relations.

Leitner, Pavlik, and Sheppard (2002) argue that transnational intercity networks are shaped by horizontal cooperation and collective action beyond hierarchical scale structures. They argued that networks are part of struggles for political and economic control. Cox (1998) considered scale as a product of social relations and a tool in conflicts of interest and stated that actors can manipulate scale to protect their interests.

Brenner (1998a, 2000) sees the contradiction of spatial fixity and movement of capital as critical to understanding how scales are produced under capitalism. He also argued that globalisation reconfigures rather than erodes nation-states. Kurtz (2003) and Jones (1998) have analysed scale epistemologically, emphasising that scale is a representational trope of political-spatial struggles. Marston and Jones (2005) criticised the scale for its hierarchical structure and proposed a flat ontology.

Collinge (2005) criticised the conceptualisation of scale through the dialectical interaction of society and space with a Derridian approach. Moore (2008) argued that scale should be considered a category based on practices rather than a fixed reality. Thus, scale has been redefined as a dynamic analytical tool of social and spatial processes.

4. Conclusion

Since the 1980s, the concept of scale in human geography has been addressed in a context that discusses the relative importance of economic, political, social and gendered processes. The main aim of these debates is to theorise scale within social theory. Theoretical debates on the production of scale are critical to understanding how social, political and economic dynamics shape spatial processes. These debates emphasise that scale is not a natural or fixed framework but is constantly reproduced in line with social power relations.

The Marxist tradition has used the concept of scale as an essential tool for understanding the spatial effects of capitalism. Neil Smith's theory of uneven development explains the spatial dynamics of capital, while Peter Taylor's distinctions of scale have been a guide to understanding the interactions between global, national and urban processes. In the 1990s, feminist and social constructionist approaches addressed scale in the context of social reproduction processes and the transformation of nature. In the 2000s, post-structuralist approaches criticised the hierarchical structure of the scale and emphasised its dynamic, fluid and contextual nature.

Although the scale is generally treated as a cartographic concept in Turkey, critical approaches in the international literature show that scale can be used to analyse issues such as spatial justice and social inequalities. Theoretical studies on scale can contribute to the discipline of geography and offer new perspectives in solving spatial problems. In conclusion, scale, as a reflection of social relations and one of the basic concepts of geography, plays a critical role in understanding spatial dynamics.

1. Giriş

Coğrafyada ölçek içinde yaşadığımız dünyayı anlamlandırmak için kullanılan temel kavramlardan biridir (Herod, 2011:12; Marston, 2005:418; Sheppard ve McMaster, 2004:1). Ulusal alanyazında ölçek kavramıyla ilgili yapılan çalışmalar kartografik ölçek boyutuyla sınırlıdır. (Bilgin, 1985; Koç ve Ergün, 2021). Uluslararası alanyazında ise oldukça tartışmalı bir tabiata sahip olan ölçekle ilgili tartışmaların nedenlerinden biri kavramın birden fazla anlama sahip olmasıdır (Harita ölçeği, çözünürlük ve kapsam, hiyerarşi veya süreç olarak ölçek gibi). Bir diğer sebep ise ölçeğin epistemolojik bir kategori mi, yoksa ontolojik bir kategori mi olduğuna ilişkindir (Herod, 2011:34). Ölçeğin epistemolojik ve metodolojik bir bağlama oturduğunu savunanlar dış dünyaya ilişkin ölçeklendirmenin gözlemcinin yaptığı gözlemden bağımsız olmadığını düşünürler. Yani, yapılan gözlemler neticesinde bir ölçek geliştirilir ve bu ölçek fenomenlerin çeşitli açılardan ölçeklendirilmesini sağlar. Bu bakımdan, bu ölçek-ölçeklendirme fenomenlerin kendisine ait değildir. Bu ölçeklendirme sürecinde beşeri coğrafyacılar yaptıkları çalışmaların amaçlarına uygun olarak kartografik ölçeği, özellikle coğrafi bilgi sistemleri ve uzaktan algılama çalışmalarının da yer aldığı çalışmalarda gözlemsel ölçeği (çözünürlük ve kapsam), genelde ise hiyerarşik sistemleri kullanır. İnsan bedeninden başlayan ölçek sistemi, haneden başlayıp, semte, şehre, metropoliten alana, ülkeye, kıtaya ve nihayet dünyaya doğru genişler. Araştırma, bu hiyerarşik ölçeklerden biri ya da birkaçı bağlamında yapılır.

Tartışmanın öteki tarafında yer alanlar ise, 1970'lerden itibaren mekânın ve dolayısıyla ölçeğin, kapitalizmin karakteristik politik-ekonomik süreçleri aracılığıyla üretildiğini savunan eleştirel beşeri coğrafyacılar (Herod, 2011; Marston, 2000; Smith, 1982; Swyngedouw, 1997; Taylor, 1981). Ölçeğin üretildiğini ya da sosyal olarak inşa edildiğini savunanların analizleri temelde ortaya koydukları iki argümana dayanmaktadır: Birincisi, eğer mekân sosyal olarak inşa ediliyorsa, aynı şey ölçek için de geçerli olmalıdır; dolayısıyla ölçeklerin nasıl ortaya çıktığının düşünülmesi gerekir. İkincisi, eğer ölçek sosyal olarak inşa ediliyorsa, o zaman beşeri coğrafya yazımında genellikle başvurulmuş coğrafi ölçeklerin (mahalle, şehir, bölge, ulusal, küresel) varlığı ve önemi basitçe kabul edilmemelidir (Sheppard ve McMaster, 2004:15). Ölçeği coğrafi süreçler açısından aşikâr veya önceden verili bir zemin olarak görmek yerine, çağdaş kapitalizmde sosyo-mekânsal uygulamaların bir kabı, arenası, iskelesi ve hiyerarşisi olarak ölçeğin tartışmalı ve sürekli gelişen rolünü araştırmak için daha dinamik kavramsallaştırmalar ortaya konulmalıdır. Bu doğrultuda, geleneksel Öklidyen, sabit, sınırlı, kendi içine kapalı ve önceden verili bir kap olarak kabul edilen Kartezyen ve Vestfalyan coğrafi ölçek kavramları, 1970'li yıllardan sonra en azından eleştirel beşeri coğrafyada süreç, evrim, dinamizm ve sosyo-politik mücadele üzerine yapılan vurgularla yer değiştirmiştir (Brenner, 2001:592). Bu bağlamda ölçek devletin sınırlarının belirlenmesi gibi bir sınır dahilinde ifade edilemez, ölçeğin fotoğrafını çekemeyiz veya resmini çizemeyiz, ölçeği üreten süreçleri anlamak mekân- güç ilişkilerine, sosyal aktörlerin dünyayı değiştirmek ve değişime direnmek için ortaya koydukları mekân ve iktidar kavramlarına ve ideolojilerine odaklanmayı gerektirir (Delaney ve Leitner, 1997:98).

Bu çalışmada eleştirel beşeri coğrafyacıların ölçeği nasıl kuramsallaştırdıkları Anglo-Amerikan coğrafyacılığında yer alan literatür kapsamında ele alınmıştır. Çalışmanın amacı coğrafyada bilgi üretiminin merkezinde yer alan temel bir kavram olan ölçek kavramını uluslararası coğrafya literatüründe 1980'li yıllar itibarıyla tartışılan eleştirel perspektiften incelemek ve Türkiye'de (genel bir

ifadeyle söylenecek olursa, kökleri coğrafi düşüncenin evriminin gelişim şekline bağlanabilecek sebeplerle) uzak durulan kavram tartışmalarına ölçek kavramı özelinde katkıda bulunmaktadır.

2. Eleştirel Beşeri Coğrafya ve Ölçek

1960'lar ve 1970'lerde dünya genelinde yaşanan toplumsal hareketler (sivil haklar hareketi, kadın hareketi, işçi hareketleri) toplumsal adalet, eşitlik ve hak arayışlarına odaklanmıştır. Bu süreç, sosyal bilimler alanında daha eleştirel bakış açılarını teşvik etmiş, coğrafya disiplini de sosyal adaleti merkeze alan çalışmaların artmasına yol açmıştır. Coğrafyada 1950'lerin sonlarından 1970'lerin başlarına kadar süren ve coğrafi araştırmalarda nicel (kantitatif) yöntemlerin ve istatistiksel analizlerin yaygın şekilde kullanılmaya başlandığı bir dönem olan Kantitatif Devrim'le birlikte pozitif bilim yöntemlerinin coğrafyada hâkimiyet kurması, eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Eleştirel coğrafyacılar, mekânsal ve toplumsal olayların yalnızca sayısal verilere indirgenemeyeceğini, bunların ardında yatan toplumsal ve politik süreçlerin anlaşılması gerektiğini savunmuşlardır (Johnston, 2018). Sosyal bilimlerde pozitivistliğe yönelik eleştiriler, coğrafyada özellikle Lefebvre (1991), Harvey (1969) ve Soja (1989) gibi düşünürler öncülüğünde birçok Marksist yazar tarafından hedef alınmış ve eleştirilmiştir. Marksist yaklaşımla şekillenen bu yapısalcı teori, pozitivist yöntemlerin mekânsal düzenlemelerin politik süreçlerle olan ilişkisini açıklamada yetersiz kaldığını savunmuştur. Ayrıca bu teori, modern toplumu şekillendiren kurumsal, sosyal ve politik işleyişin, belirli öngörüler ve varsayımlar temelinde oluşturulmuş “sözde bilimsel” teknikler ve modeller aracılığıyla anlamlandırılmayacağını ileri sürmüştür. (Kaygalak, 2011:5). Bu eleştiriler, coğrafyada daha çok niteliksel araştırmaların yapılmasına yol açmıştır. Bu durum, coğrafyanın sosyal bilimlerde içinde daha fazla yer edinmesine ve mekânsal analizlerin sosyal süreçlerle bütünleştirilmesine olanak tanıdığı gibi aynı zamanda “sosyal teoriyle giderek yakınlaşmasını da sağlamıştır” (Bekaroğlu, 2016:132). Eleştirel beşeri coğrafya, böylece toplumdaki güç ilişkilerini, kapitalist sistemin mekânsal etkilerini ve adaletsizlikleri ortaya koymayı amaçlayan bir disiplin olarak gelişmiş ve feminizm, anarşizm, post yapısalcılık gibi çok sayıda yaklaşımı da içerisinde barındırmıştır (Berg, 2010:616). Beşeri coğrafyada ortaya çıkan bu eleştirel bakış açısı ölçeğe olan bakış açısını da değiştirmiştir. Bu dönemde yapılan ölçek kavramıyla ilgili araştırmalar genellikle, coğrafi ölçeğin ontolojik olarak önceden verili olmaktan ziyade sosyal olarak inşa edilmiş olarak ele alındığı ve inşa edilen coğrafi ölçeklerin kendilerinin de sosyal, ekonomik ve siyasi süreçlerin oluşumuna içkin olarak konumlandığı çalışmalardır ayrıca bu dönemdeki ilk dönemlerde yapılan ölçek kavramlaştırmalarında Marksist geleneğin etkisi yoğunken, sonraki yıllarda, feminizm ve post-yapısalcı kuramların izleri de görülür. Ölçeği kuramsallaştırma fikri ve ölçeğe eleştirel bakış, beşeri coğrafyada 1980'li yıllar itibarıyla ortaya çıkan bir gelişmedir. Ortaya çıkışı, genel anlamda sosyal teorideki değişimlere ve coğrafi ölçeğe dair miras alınan kavramların çağdaş dünyadaki derin ve kafa karıştırıcı dönüşümleri anlamadaki yetersizliğine bir yanıt olarak izlenebilir. Bununla birlikte, teorik sorun yeni olsa da, atıfta bulunduğu pratik sorunların hiçbir şekilde yeni olmadığını belirtmek gerekir. Bu durum yeni teorik yaklaşımların coğrafyanın geleneksel konularını yeniden yorumlamak için kullanılmasını sağlamıştır (Delaney ve Leitner, 1997:94).

3. Ölçeğin Üretimine Yönelik Tartışmalar

3.1. İlk Dönem Ölçek Kavramlaştırmaları

Peter Taylor ile Neil Smith'in ölçek kavramının kuramsallaştırılması üzerine yapmış oldukları ilk dönem çalışmaları (1980-1990 arasında yapmış oldukları çalışmalar) ölçeğin eleştirel beşeri coğrafyada teorik olarak tartışılmasının miladını oluşturmaktadır. Taylor'ın ölçeğe bakışının temelini Wallerstein'in Dünya Sistemleri Analizi teorisi teşkil etmektedir (Taylor, 1982; 1987). Taylor ölçek kavramını üçe ayırarak incelemiştir. Gerçeklik ölçeği (küresel ölçek), dünya ekonomisinin kendisini temsil eder ve kapitalizm tarafından tanımlanan üretim biçimleri ile şekillenir. Taylor, bu ölçeği "gerçeklik" olarak adlandırır; çünkü bu düzey, diğer iki ölçeği (ulusal ve kentsel) etkileyen temel özellikleri belirler. Küresel ölçek, emperyalizmin ve kapitalist üretim ilişkilerinin etkilerini yansıtır ve bu nedenle tüm sosyal ve ekonomik yapıların da temelini oluşturur. Deneyim ölçeği (kentsel ölçek), bireylerin günlük yaşamlarını ve etkileşimlerini şekillendiren kentsel sistemleri ifade eder. Taylor, kentsel ölçeğin, sanayileşmiş ekonomilerde iş merkezleri ile yaşam alanlarının birleşimi olarak tanımlandığını belirtir. Bu ölçek, insanların deneyimlerini ve sosyal ilişkilerini anlamak için önemlidir, çünkü bireylerin yaşamları çoğunlukla kentsel alanlarda geçmektedir. Ayrıca kentsel ölçekler yaşamlarımızı deneyimlediğimiz ölçeklerdir (Taylor, 1982). Bu durumu şöyle açıklar (Taylor, 1982:29):

“Modern toplumlarda ekonomik faaliyetler coğrafi olarak günlük kentsel sistem kümelerine bölünmüş olarak görülebilir. Bu sistemler içerisinde bölge sakinleri, bölgenin tarihsel endüstriyel karışımına ve birikim dünyasında hayatta kalmasına bağlı olarak istihdam fırsatlarıyla karşılaşır. Durgunluk dönemlerinde işsizlik bir ‘kentsel sorun’ haline gelir çünkü yatırımlardaki azalma belirli kentsel bölgelerdeki istihdam olanaklarında kesintilere yol açar. Tersine, bir yatırım patlaması belirli kent sakinlerine ücretlerini ve gelirlerini elde edebilecekleri yeni alışveriş merkezleri sağlayabilir. Burada önemli olan nokta, birikim ve yatırımın ya da yatırımsızlığın etkilerinin günlük kentsel sistemler içinde yerleştirilmiş bir biçimde deneyimlenmesidir. Bu belki de en açık şekilde özel birikim ihtiyaçları devlet harcamalarında kesintilere yol açtığında görülür; böylece hastanelerin kapatılması, konut inşaat programlarında kesintiler, eğitim ve sosyal hizmet bütçelerinde azalmalar nihayetinde yerel etkiler olarak deneyimlenir. Dolayısıyla gündelik kentsel sistem, bireye sunulan ve genellikle ‘yaşam kalitesi’ ifadesiyle özetlenen fırsat ve hizmetleri tanımlamaktadır”.

Bir diğer ölçek ise ideoloji ölçeğidir (ulusal ölçek). Bu ölçek, ulusal düzeydeki politikalar ve ideolojilerle ilgilidir. Taylor, ulusal ölçeğin, devletin ve ideolojinin, bireylerin deneyimleri ile küresel gerçeklik arasındaki engelleri nasıl oluşturduğunu tartışır. Bu bağlamda, ulusal düzeydeki politikaların, küresel ekonomik süreçlerle nasıl etkileşimde bulunduğu ve bu etkileşimlerin toplumsal değişim üzerindeki etkileri önemlidir (Taylor, 1981:7). Böylece Taylor, dünya ekonomisinin karmaşık yapısını ve toplumsal değişimlerin dinamiklerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunur. Taylor'ın ölçeğe yönelik erken ve derinlemesine ilgisi, büyük ölçüde tanımlayıcı niteliktedir ve üç ölçeğin nasıl ortaya çıktığı ve şekillendiği konusunda tarihsel bir çerçeve sunar. Ancak, bu ölçeklerin gerçekte nasıl üretildiği, birbirlerini nasıl etkiledikleri ve dönüştürdükleri hakkında ayrıntılı bilgi sunmaz.

İlk dönem ölçek kavramlaştırmalarından bir diğeri Neil Smith'e aittir (1980-1990 arasında yaptığı çalışmalar). Smith'in ölçek üzerine ilk tartışması 1982 yılında eşitsiz gelişim ve soylulaştırma üzerine yazdığı makalesiyle başlamıştır. Bu çalışmasında eşitsiz gelişimin gözlemlenebileceği üç ölçek üzerinde durur. Bunlar: kentsel, ulusal ve küresel ölçektir (Smith, 1982:142). Daha sonraki çalışmalarında bu ölçeklere bölgesel ölçeği de ekler (Smith ve Dennis, 1987; Smith, 1988). Her ölçekte, özellikle kapitalist ilişkilerin, sermayenin mekânsal hareketleri yoluyla gelişmiş ve az gelişmiş alanları birbirine bağladığını savunur. Bu hareketler, sermayenin çelişkili eşitleme ve farklılaştırma ortamına yanıt vermesi ve bu ortamı üretmesi nedeniyle farklı hızlara ve yoğunluklara sahiptir (Smith, 1982: 142). Ölçeğin üretimi bu süreçlerin sonucudur (Smith'ten aktaran; Jones vd., 2016:143).

Smith daha sonraki çalışmalarında, eşitsiz gelişimi kuramsallaştırmak için ölçeğin üretimi kavramını kullanmıştır. Eşitsiz gelişim teorisini mekânsal süreçlerin kapitalizmin dinamikleriyle nasıl şekillendiğini anlamak için geliştirmiştir. Smith'e göre, kapitalizm sürekli olarak kâr maksimizasyonu amacıyla mekânı yeniden yapılandırır ve bu süreçte ekonomik, sosyal ve mekânsal eşitsizlikler yaratır. Smith'in teorisinin ana unsurları arasında, sermayenin hareketliliği ve coğrafi yeniden yapılanma yer alır. Kapitalist üretim, bir bölgede yatırımları yoğunlaştırırken diğer bölgelerde sermayeyi geri çekerek ekonomik boşluklar ve eşitsizlikler oluşturur. Ayrıca kapitalizm krizlerini çözmek için coğrafi olarak yeni alanlara yayılır, böylece sermayenin akışını sürdürebilir ve daha önce gelişmemiş bölgelerde gelişim sağlarken başka yerlerdeki eşitsizlikleri daha da derinleştirir. Smith, bu süreci "doğa üretimi" kavramıyla da ilişkilendirir. Kapitalizm doğayı da kâr arayışına dahil ederek onu ekonomik ve sosyal ilişkilerin bir parçası hâline getirir. Eşitsiz gelişim kuramı, kentsel alanlarda da görülür. Smith, kentleşmenin kapitalist süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve sermayenin kentsel alanlara yatırım yaparak bu alanlarda eşitsiz gelişim yarattığını savunur. Özetle, Smith'e göre eşitsiz gelişim, kapitalizmin yapısal bir özelliği olup, mekânsal ölçeklerde sürekli yeniden üretilen bir süreçtir (Smith, 2008).

Coğrafi ölçeklerin anlaşılmasını, farklılaşma ve eşitsizlik diyalektiği olarak adlandırdığı süreçle ilişkilendiren Smith, bu diyalektiği, coğrafi denge ve bu dengenin bozulma eğilimi üzerine odaklanarak açıklar. Sermaye karmaşık mekânsal örüntüler halinde, farklılaşmış bir coğrafi dünyayı devralır ve bu dünya, sermayenin etkisi altında sistemli bir mekânsal ölçekler hiyerarşisi oluşturarak şekillenir. Kapitalizm mekânı üretirken, üç temel ölçek ortaya çıkar: kentsel, ulusal ve küresel ölçek. Bu ölçekler, sermayenin mekânsal örüntüler içinde nasıl yapılandığını gösterir. Smith, kentsel ölçeği açıklarken, mekânın üretimi, toplumsal ilişkiler ve kapitalist dinamikler arasındaki etkileşimi vurgular. Kentsel alanlar, bu süreçlerin somutlaşmış hali olarak karşımıza çıkar ve kapitalizmin mekânsal boyutunu anlamada önemli bir rol oynar. Sermayenin merkezileşmesi coğrafi olarak en açık biçimde kentsel gelişimde görülür (Smith, 2008). Smith (2008:197)'e göre:

“Sermayenin merkezileşmesi yoluyla kentsel mekân mutlak üretim mekânı olarak kullanılır. Sermayenin merkezileşmesine bağlı coğrafi farklılaşma başka mekânsal ölçeklerde de meydana gelir, ama başka ölçeklerde sonuçlar böylesine doğrudan olmadığı gibi yalnızca merkezileşmenin sonucu da değildir... Kapitalizm kentsel mekânla ilgili olarak kent ile kırsal arasındaki bölünmeyi elbette devralır, ama kapitalizm öncesi kentin temsil ettiği

merkezleşmiş ekonomik zenginlik ve etkinlik esas olarak örgütlenmiş bir piyasa mübadele sistemi ihtiyacının ya da din ve savunma işlevlerinin sonucu olmuştur. Üretici etkinliğin merkezleşmesi ancak sanayi sermayesinin oluşup büyümesiyle birlikte kentsel gelişmenin belirleyicisi olarak piyasa işlevinin yerini almıştır”.

Ancak burada bahsedilen kentsel ölçek, bir şehrin idari sınırlarıyla değil; yerel iş gücü piyasası ve günlük ulaşım kapasitesiyle tanımlanır. Kapitalist kent yapısıyla birlikte işyeri ile ikamet yeri, üretim alanı ile yeniden üretim alanı arasında belirgin bir ayrım gelişmeye başlar. İşe gidip gelme mesafelerinin ve emek gücünün kitlesel yolculuğunun sınırlarının önemi yalnızca fiziksel bir konu değildir. İşe ulaşım maliyetleri, emek gücünün değerini belirleyen unsurlardan biridir ve bu maliyet, emek gücünün coğrafi olarak ifade edilmesinde kritik bir rol oynar. Böylece, günlük emek piyasasının coğrafi sınırları, kentsel ölçekte mekânsal bütünleşmenin sınırlarını ortaya çıkarır (Smith, 2008:198). Bölgesel ölçeğin de işgücü piyasalarına dayandığını, ancak bu ölçeğin temelini işçilerin günlük işe gidip gelirken genellikle ne kadar uzağa gittiklerinin değil, ekonominin çeşitli sektörlerinden bölgesel iş bölümlerinin nasıl ortaya çıktığının oluşturduğunu ileri süren Smith, İngiltere'nin kuzeyindeki veya Güney Galler'deki ya da Appalachia'nın kuzey merkezindeki sanayi bölgelerine belirli bir bölgesel bütünlük sağlayan şeyin, kömür madenciliği ve çelik üretiminin gelişmesi olduğunu vurgular. Bölgelerin sektörel işbölümü tarafından şekillendirilen varlıklar olarak bu şekilde kavramlaştırılması, bölgenin tipik ölçekler hiyerarşisi içindeki yerinin daha önce sıklıkla hayal edildiği kadar sabit olmadığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, daha önce sıklıkla düşünüldüğü gibi kentsel ve ulusal ölçekler arasında yer alan bölgeler yerine, belirli endüstrilerin ulusal bir sınırın iki tarafında işlevsel olarak bütünleştiği ve faaliyet gösterdiği durumlarda olduğu gibi, bazen ulusal ölçeği de aştıklarını düşünmek artık mümkün olmuştur (Herod, 2011: 9).

Küresel ölçek, kapitalizm tarafından dünya piyasası olarak devralınır ve kapitalizmin gelişimini sürdürebilmesi için bu ölçeğin üretimi kritik bir koşuldur. Sermaye, her zaman olduğu gibi, var olanı belli bir biçimde devralarak onu yeni bir formda yeniden üretir (Smith, 2008). Smith'e göre (2008:201):

“Mekânın belirli bir ilksel birikimi (yani özel mülkiyet veya toprak parselleri), kırsaldan başmak suretiyle feodalizmin coğrafyasının kapitalizmin coğrafyasına dönüşmesi için temel koşulu sağlar. Mübadeleye dayalı dünya piyasası, üretime ve ücretli emeğin evrenselliğine dayalı bir dünya ekonomisine dönüştürülür. Ticari piyasanın fiyat mekânizmaları aracılığıyla sağlanan mekânsal bütünleşme ise, zamanla, daha temel bir düzeyde işleyen değer yasasına dayalı bir mekânsal bütünleşme tarafından gittikçe daha fazla filtreden geçirilir ve ikame edilir”.

Kapitalizmin sürekli yeni pazar arayışıyla üretilen ancak "küresel mekânın coğrafi sınırları" (2008:202) tarafından kısıtlanan küresel ölçek, "tamamen eşitleme eğilimi sonucunda oluşur... değer yasasını evrenselleştirir" (2008:203).

Üçüncü ölçek, yani ulus-devlet, ekonomik olmaktan ziyade siyasi; kapitalizmden ziyade hâlihazırda var olan ulusal siyasi örgütlenme ve "dünya pazarındaki farklı sermayeler arasındaki"

uluslararası rekabet aracılığıyla üretilir... Bu rekabet, daha büyük bir uluslararası değer yasasına az ya da çok entegre edilmiş ulusal temelli değer yasaları hiyerarşisine yol açar (Smith, 2008: 207). Smith aynı zamanda kapitalizmin henüz var olduğu yerlerde ulus-devlet üretme kapasitesine sahip olduğunu savunur: "Üretici güçlerin ölçeğinin artması ve sermayenin uluslararasılaşmasıyla birlikte, kapitalist devlet genellikle bu küçük devletlerin bir kısmını bir ulus-devlette birleştirir" (Smith, 2008: 208). Bu ölçeğin sınırları farklılaşma ve eşitleme ile değil, "bir dizi tarihsel anlaşma, uzlaşma ve savaşla" belirlenir (2008: 209). Smith'in uluslararası teritoryal siyaseti küreselleşen sermaye anlatısına dahil etmek için mücadele ettiği açıktır (Smith'ten aktaran; Jones vd., 2016:143).

Küreselleşen sermayenin mekânsallığını şekillendiren ölçeklerin üretimi, her ölçekte üretim/tüketim, refah/durgunluk veya kalkınma/azgelişmişlik ikilikleri dolayımında ısrarla farklılaşan bölgesel ekonomiler biçiminde Smith'in tahterevalli teorisi olarak adlandırdığı eşitsiz jeo-grafik gelişimin temellerini atmaktadır (Jones vd., 2016:141).

Smith kapitalizmde mekân üretimiyle birlikte başlıca üç ölçeğin ortaya çıktığını savunur (Smith, 2008: 196). Her ölçekte, ayrıcalıklı bölgelerdeki kalkınma süreçleri, çevresel alanlarda birikim için engeller yaratma eğilimindedir. Smith bu durumu şöyle açıklar (Smith, 2008:197-213):

"Bazı bölgelerde daha düşük işsizlik, ücret oranlarında artış, sendikaların gelişimi vb. gerçekleşirken, diğerleri eş zamanlı olarak yüksek işsizlik oranları, düşük ücretler ve düşük işçi örgütlenmesi düzeyleri ile az gelişmişliği deneyimler. Belli bir noktada sermaye, kârın daha yüksek olacağı ilk alanlardan ikincisine geçer. Yine de sonuç hiçbir zaman mekânsal dengeye yakınsama değildir. Çeperler merkezlere ve merkezler çeperlere dönüşür ve bu süreç kendini tekrarlar. Mekânın üretimine bağlı olarak kapitalizmde ortaya çıkan ölçekler ne kadar sabit olursa olsun, değişime tabidir ve kapitalizmin eşitsiz gelişimi, mekânsal ölçeğin sürekli belirlenmesi ve içsel farklılaşması yoluyla örgütlenir. Burada önemli olan, ne kadar açık görünürse görünsünler, bu mekânsal ölçekleri basitçe verili olarak almak değil, her bir ölçeğin kökenini, belirlenimini ve iç tutarlılığını ve farklılaşmasını sermayenin yapısı içinde zaten içerilmiş olarak anlamaktır".

Taylor ve Smith ölçeği, sosyal, ekonomik ve mekânsal ilişkilerin bir ürünü olarak görerek coğrafyada eleştirel ölçek teorisinin temellerini atmıştır. Bununla birlikte, Taylor'ın ölçeklerin tarihsel çerçevesini sunmakla sınırlı kalan açıklamaları ve Smith'in daha süreç odaklı diyalektik analizinin bir araya gelmesi, ölçek kavramsallaştırmasının karmaşıklığını ve çok boyutluluğunu ortaya koymaktadır.

3.2. Ölçek Kavramsallaştırmasının Genişletilmesi

Coğrafi ölçeklerin toplumsal üretimine ilişkin argümanların hem sağlamlaştırılmaya hem de geliştirilmeye başlandığı bu dönem, ölçeğin kavramsallaştırılmasında ikinci dalga olarak nitelendirilir (Herod, 2011:16). Özellikle, birçok teorisin sermaye merkezli olduğu ve sadece sermaye dinamiklerinin mantığını anlayarak çeşitli ölçeklerin üretimini okumanın mümkün olduğunun öne sürüldüğü ilk dönem ölçek kavramsallaştırmalarına yanıt olarak Herod (2011) erken dönem müdahaleler olarak adlandırdığı

1990 öncesi ölçek kavramsallaştırmalarında bazı sınırlılıkların olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki ölçek oluşturmaya ilişkin materyalist değerlendirmelerin sermayenin dinamiklerine odaklanma ve peyzajların nasıl üretildiğini şekillendiren ataerkillik gibi diğer sosyal mekânizmaları göz ardı etme eğiliminde olmasıdır. İkincisi, ilk ölçek oluşturma vizyonlarında toplumsal eylemliliğin oldukça sınırlı olması, ölçeklerin, örneğin sermaye ile emek, sermayenin ve/veya emeğin farklı kesimleri ya da milliyetçi bağımsızlık savaşçıları ve sömürgeci güçler gibi diğer toplumsal gruplar arasındaki siyasi mücadelelerin bir sonucu olarak değil, sermayenin iç çelişkilerinden ortaya çıktığının belirtilmesidir. Son olarak ise ölçek oluşturma sürecinin çok daha diyalektik bir şekilde ele alınması gerekliliği ve sadece ölçeklerin nasıl oluşturulduğuna değil, aynı zamanda çeşitli ölçeklerin birbiriyle nasıl bağlantılı olduklarına da daha fazla odaklanılması gerektiğini vurgular (Herod, 2011:16). Herod'un ölçeği sosyal olarak inşa edilen bir süreç olarak teorileştirirken, özellikle emek coğrafyasıyla ilgili çok sayıda ampirik çalışma da yapmıştır. Bu çalışmalarında Herod, işçilerin ve işverenlerin nasıl yeni ekonomik ve siyasi örgütlenme ölçekleri oluşturduklarını göstermek için endüstriyel istihdam alanına odaklanmıştır (Herod, 1991, 1995, 1997).

1990'lardan sonra, Neil Smith'in alternatif bir ölçek politikasına yöneldiğini söylemek mümkündür. Bu çalışmalarında ölçek, sadece tartışmalı toplumsal güçlerin ve süreçlerin mekânsal olarak katılaşması ya da maddileşmesi değildir; bunun tersi de geçerlidir. Ölçek, belirli toplumsal süreçlerin aktif bir yaratıcısıdır. Metaforik olduğu kadar gerçek anlamda da ölçek, hem toplumsal faaliyeti içerir hem de toplumsal faaliyetin içinde gerçekleştiği hâlihazırda bölünmüş bir mekân sağlar. Ölçek, toplumsal mücadele alanlarını, mücadelenin nesnesini ve çözümünü belirler. Bu şekilde bakıldığında, ölçek üretimi daha somut ve elle tutulur bir mekânsallaştırılmış siyaseti mümkün kılan dili sağlamaya başlayabilir. Smith'in toplumsal farklılıklara bu şekilde odaklanması, ölçek üretiminde mümkün olan mekânsal farklılaşmalara dair daha geniş bir bakış açısıyla birlikte gelişmiştir (Jones vd., 2016:143). 1990'lar boyunca ve sonrasında bu kaygıları yansıtan bir dizi yayın yapmıştır (Marston ve Smith, 2001; Smith, 1992a; 1992b; 1996). Bu çalışmalarında ölçek olarak beden, hane/ev ve sokağı da kullandığı görülür. Smith bir taraftan ölçeği teorik olarak açıklarken diğer taraftan ampirik çalışmalar aracılığıyla da anlamaya ve açıklamaya çalışmıştır. Örneğin evsizler için Krzysztof Wodiczko tarafından New York'ta tasarlanan evsizler aracı evsizlerin yaşam alanlarına yaptığı çarpıcı müdahaleyi açıklamaktadır. Evsiz bireylerin yaşamlarını iyileştirmek ve toplumsal görünürlüklerini artırmak amacıyla tasarlanmış, hem işlevsel hem de sembolik bir sanat projesi olan bu araç, mekânın politikası ve ölçeğin toplumsal mücadelelerdeki rolü üzerine derinlemesine düşünmeyi teşvik etmektedir (Smith, 1992; 1993).

Swyngedouw (2004b), doğanın dönüşümü ve üretiminde etkili olan süreçlerin mekâna yayılması ve bu dönüşümün içiçe geçmiş çeşitli ölçeklerde gerçekleşen bir süreçle şekillendiğini belirtmesi bakımından doğanın dönüşümüne ve üretimine, ölçeği de dahil eder. Doğanın dönüşümünü tarihsel coğrafi materyalizm yaklaşımı üzerinden değerlendirir (Swyngedouw, 2004b:130). Bu yaklaşım, insanların ve diğer canlıların doğayı dönüştürme ihtiyacının ontolojik bir ilke olarak kabul edildiğini belirtir. Yani, insanlar doğayı dönüştürerek hem kendilerini hem de doğayı değiştirirler. Bu metabolik dönüşüm her zaman için sosyal ve tarihsel bir süreçtir. İnsanlar yaşamak için yaşadıkları dünyayı dönüştürmek zorundadır ve bu dönüşüm, diğerleriyle etkileşim içinde gerçekleşir; bu da belirli

üretim ilişkileriyle olur. Bu süreç, doğanın ve insanların maddi ve kültürel olarak sosyal ve tarihsel olduğunu ortaya koyar. Doğanın sosyal olarak sahiplenilmesi ve dönüştürülmesi, tarihsel olarak belirli sosyal ve fiziksel doğalar üretir ve bu süreç, birçok sosyal güç ilişkisiyle iç içe geçmiştir. Sonuç olarak, doğa, siyasi güç ve kültürel anlamları içeren bir sosyo-fiziksel süreç haline gelir. Doğanın dönüşümü, sosyal, politik, kültürel ve ekonomik ilişkilerin bir araya geldiği karmaşık bir yapı içinde gerçekleşir ve bu yapı, farklı coğrafi ölçeklerdeki dinamiklerle iç içe geçmiş durumdadır. Bu bağlamda, doğa ve insan arasındaki ilişki, sadece fiziksel bir dönüşüm değil, aynı zamanda sosyal ve tarihsel bir etkileşim olarak da ele alınmaktadır. Toplumsal ve fiziksel doğanın sürekli devam eden metabolik dönüşüm süreci ile toplumsal yaşamın dönüşümü aynı sürecin parçalarıdır (Swyngedouw, 2004b:131). Gündelik yaşam, doğayı dönüştürme ve üretme ihtiyacı nedeniyle zorunlu olarak konumlandırılır. Yaşamın ve doğanın metabolik dönüşümünün maddi ve sosyal koşullandırılması, belirli bir ölçekte işleyen zamansal/mekânsal sosyal ilişkiler içinde ve bunlar aracılığıyla oluşturulur. Üretilmiş doğa olarak mekânla ilişki kurmak insan varlığı için elzemdir (Swyngedouw, 1997a). Kapitalizmde, (üretilen) doğa (sosyal olarak dönüştürülen ya da verilen) olarak mekân, birikim yörüngelerini ve stratejilerini şekillendiren ve kısmen koşullandıran üretim güçlerinde merkezi bir unsur haline gelir (Swyngedouw, 1992). Aynı zamanda mekân, toplumsal ilişkilerin tarihsel katmanlaşmasını somutlaştırır. Yerin/doğanın üretim süreci, doğanın/toplumun yaratıcı yıkım sürecini zorunlu olarak ima ettiği için kaçınılmaz olarak çelişkili bir süreçtir. Bu dönüşümün örgütlendiği çatışan (kapitalist) toplumsal güç ilişkileri (sınıf, toplumsal cinsiyet ya da diğer toplumsal ayrımlar boyunca) mevcut koşulları sürekli olarak yok ederek yerlerine yeni yapılandırmalar ve özellikler koyar. Yaratıcı yıkım her zaman analitik bir toplumsal süreçtir yani üretilen doğanın metabolik dönüşüm süreci başkalarıyla birlikte gerçekleşir. Dönüştürülen şey ve dönüşüm sürecinden ortaya çıkan şey her zaman doğanın/toplumun dönüştürüldüğü toplumsal ilişkilerin bir parçasıdır ve bu ilişkileri somutlaştırır. Dolayısıyla dünyanın tarihsel coğrafyası, bu sürekli sosyo-ekolojik dönüşüm sürecinin bakış açısından yeniden inşa edilebilir. Bu toplumsal ilişkiler her zaman, dönüştürülmekte olan toplumsal ve fiziksel ekolojiye ilişkin zamansal ve mekânsal güç ilişkileriyle kurulur. Gerçekten de bu toplumsal ilişkiler, dönüştürülmüş doğa (yer) üzerindeki denetimi ve erişimi düzenlemeleri anlamında “temellendirilmiştir”, ancak bu ilişkiler aynı zamanda belirli bir maddi/toplumsal alana da yayılarak Massey’in iktidar geometrisi olarak adlandırdığı şeyi üretirler. Coğrafi ölçek meselesi de tam da bu noktada merkezi bir önem kazanmaktadır (Swyngedouw, 2004b:131). Sosyo-mekânsal ilişkiler belirli bir mesafe boyunca işler ve ölçeksel konfigürasyonlar üretir. Swyngedouw toplumsal yaşamın süreç temelli, yani dönüşüm ve yeniden yapılandırma halinde olduğu konusunda ısrarcı olduğunu belirtir. Konfigürasyonlar, ister sürece dayalı bir şekilde fiziksel, ekolojik, düzenleyici düzen(ler) açısından, ister söylemsel temsiller olarak olsun, her zaman sosyo-mekânsal dinamiklerin akışının sürekli hareketinin bir sonucudur. Dolayısıyla teorik ve politik öncelik hiçbir zaman belirli bir coğrafi ölçekte değil, daha ziyade belirli ölçeklerin (yeniden) oluşturulduğu süreçte yatmaktadır. Belirli bir ölçek üzerinde hakimiyet kurma mücadelesi, verili bir sosyo-mekânsal konjonktürde son derece önemli olabilir. Ölçek konfigürasyonları, toplumsal güç ilişkilerini düzenleyen ve organize eden sosyo-mekânsal süreçlerin bir sonucudur. Coğrafi bir yapı olarak ölçekler, sosyo-mekânsal güç ilişkilerinin hayata geçirildiği ve icra edildiği arenalar haline gelir (Swyngedouw, 1997a; 1997b; 2000b).

Ayrıca Swyngedouw, dünya ekonomisindeki güncel dönüşümleri, özellikle de devletin ölçeksel yeniden yapılandırılmasıyla ilişkili olarak incelerken, iki ölçek olan yerel ve küresel ölçeğin iç içe geçtiğini, bunları geleneksel ölçek hiyerarşisinde olduğu gibi ayrı alanlar olarak görmek yerine, günümüz kapitalizmini anlamak için yeni kavramlar ve yeni bir dil geliştirmek gerektiğini savunarak yerel ve küresel arasındaki diyalektik ilişkiyi ifade etmek için "glokal" kelimesini kullanır. Yeniden yapılanma süreçlerini küreselleşme örnekleri olarak düşünmek yerine, bunları “yerel eylemlerin küresel akışları şekillendirdiği, küresel süreçlerin de yerel eylemleri etkilediği bir kü-yerelleşme süreci” olarak düşünmek daha doğrudur (Swyngedouw, 1997b:137). Swyngedouw, teorik ve siyasi önceliğin belirli bir coğrafi ölçekten ziyade, ölçeklerin yeniden oluşturulduğu süreçlerde yattığını ileri sürer ve ölçeklerin sosyo-mekânsal teorisinin başlangıç noktası olamayacağını belirterek, asıl odaklanması gerekenin ölçeklerin toplumsal mücadelelerle nasıl dönüştürüldüğünü ortaya koyan süreçleri anlamak olduğunu savunur. Küresel ve yerel kavramlarının yerine, ölçek politikalarına ve bu politikaların maddi ve metaforik üretimlerine odaklanılmasını önermiştir. (Swyngedouw, 2004a).

Marston, ölçeğin üretim sürecine feminist bir bakış açısını da dahil eder (Brenner, 2001:595; Marston, 2000:234). Sermaye, emek veya devlet gücüne vurgu yapan çağdaş ölçek literatürünün, ölçeğin üretiminde ataerkilliği ve toplumsal tüketim ve toplumsal yeniden üretim ilişkilerinin cinsiyetlendirilmesini ele almamalarını bir eksiklik olarak nitelendirir. Marston; Marksist ve feminist bir sosyal kuramı takip ederek kapitalizmde üretim, toplumsal yeniden üretim ve tüketim arasındaki karşılıklı bağımlılıkları vurgulamakta ve bu bağımlılıkların ölçeğin üretimi ve dönüşümünü analiz edenler tarafından daha doğrudan sorgulanmasını önermektedir (Marston, 2000:233-234). Marston'ın temel kaygısı, ev içi ve ataerkillik üzerine son dönem feminist-Marksist araştırmaları coğrafi ölçek üzerine çağdaş söylemlerin içinde yeniden konumlandırarak yeniden kavramlaştırmaktır. Bu amaçla Marston, coğrafi bir ölçek olarak “hane” kavramını ortaya koyar. Neil Smith (1992b:76, 1993:104-105) zaman zaman coğrafi bir ölçek olarak evin rolüne atıfta bulunurken, Marston bu rolü sistematik ve tarihsel olarak teorileştirmeye çalışan ilk araştırmacılar arasındadır (Brenner, 2001:596).

Marston'a göre, eğer ölçek güç ve güçsüzleştirmeye ilişkin sosyal ilişkilerin somutlaşmış hali ve bunların içinde ve aracılığıyla işlediği arenalar şeklinde tanımlanıyorsa o halde coğrafyacılar olarak ölçeğe ilişkin hedef, ölçeklerin toplumsal-mekânsal dinamiklere yanıt olarak nasıl oluştuğunu ve dönüştüğünü anlamak olmalıdır. Ölçeğin kapitalist üretim, toplumsal yeniden üretim ve tüketim ilişkileri etrafında yeniden oluşturulduğunu ve ölçeğin toplumsal inşasını tam olarak anlamak için bu üç ilişki kümesine de dikkat etmenin kritik önem taşıdığını belirtir (Marston, 2000:221). Toplumsal yeniden üretim ilişkilerinin açıklanması gereken önemli yönlerinden biri de tüketimin kimlik oluşumundaki rolüdür. Bu rolü on dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarında ABD'de kentli beyaz orta sınıf kadınların, toplumsal yeniden üretim ve tüketim pratiklerine geniş ölçüde dahil olan kimlikler olan anne ve ev kadını rolleri aracılığıyla bir ölçek politikası inşa etme biçimleri üzerinden ele alır. Bu çalışmada, kentsel orta sınıf beyaz kadınlar ile devlet arasındaki karmaşık ilişkiyi, sosyal yeniden üretim ve ekonomik organizasyon bağlamında ölçeğin sosyal inşasını açıklamak amacıyla kullanmıştır (Marston, 2004).

Ölçek kavramına yönelik eleştirel kuramsallaştırmanın genişletilerek ele alındığı 1990 ve sonrasında kavrama yönelik teorik yaklaşımların çeşitlendiği göze çarpmaktadır. Herod'un, Smith'in ve

Swyngedouw'un katkıları, ölçeği sosyal olarak inşa edilen, değişken ve diyalektik bir süreç olarak teorileştirirken, Marston'un feminist perspektifi ise ölçek üretimine toplumsal cinsiyet ve yeniden üretim ilişkileri bağlamında önemli bir boyut eklemiştir.

3.3. Ölçek Kavramının Yeniden Sorgulanması

Ölçeklerin ne olabileceği ya da olamayacağı, farklı ölçekler arasındaki ilişkilerin nasıl kavramlaştırıldığı ve "ölçek politikasını" çevreleyen dilin daha temel bir şekilde yeniden ele alındığı, 2000'li yıllar itibarıyla yapılan çalışmalar ölçek kavramının yeniden sorgulandığı dönemi başlatmıştır (Herod, 2011: 21).

Bu dönemde Latham (2002), Leitner (2002), Cox (1998), ölçeği aktör-ağ kuramı çerçevesinde ele alır. (Aktör-Ağ Kuramı sosyoloji, antropoloji ve bilim ve teknoloji çalışmaları alanlarında geliştirilmiş bir teorik çerçevedir. İlk olarak Fransız sosyolog Bruno Latour, Michel Callon ve John Law gibi isimler tarafından 1980'lerde ortaya konan ANT, toplumsal dünyayı anlamak için yalnızca insan aktörlere değil, aynı zamanda nesnelere, teknolojiye, bilgiye ve diğer maddi varlıklara da odaklanır. ANT'ye göre her türlü varlık (insanlar, nesneler, teknolojiler, fikirler) bir "aktör" olarak kabul edilir ve bunlar "ağlar" aracılığıyla birbirleriyle etkileşim halindedir. Ağlar, aktörler arasındaki ilişkilerle örülür ve toplumsal gerçeklik bu ağlar aracılığıyla inşa edilir. ANT, toplumsal süreçleri açıklarken yalnızca insan aktörleri değil, aynı zamanda insan olmayan (non-human) aktörleri de dikkate alır. Bu bağlamda, örneğin teknolojik cihazlar, doğa olayları, belgeler ve diğer maddi nesneler de toplumun bir parçası olarak görülür. ANT'ye göre gerçeklik, aktörler ve ağları arasındaki etkileşimlerle inşa edilir. Toplumsal olaylar, bu aktörlerin karşılıklı etkileşimleri sonucu oluşur ve sabit değil, sürekli bir yapım süreci içindedir. ANT'de çeviri süreci, bir fikrin, teknolojinin veya nesnenin bir yerden başka bir yere taşınarak dönüştürülmesi anlamına gelir. Bu süreçte aktörler, kendilerini ve ilişkilerini yeniden tanımlar. Çeviriyi gerçekleştiren araçlar (intermediaries), ağı farklı noktalarını birbirine bağlayan önemli bağlantılardır (Callon, 1986; 1991; Latour, 1987, 1999; Law, 1999).

Latham (2002), küreselleşme ve yerel ile küresel arasındaki ilişkiyi yeniden düşünme çabalarını ele aldığı çalışmasında, topooloji yaklaşımını ve aktör-ağlar (actor-networks) kavramını kullanarak, yerel ve küresel olanın nasıl aynı anda inşa edildiğini anlamaya çalışmıştır. Küreselleşmeyi Serres (1982) ve Latour'a (1995) atıfta bulunarak topojojiler olarak adlandırılan terimlerle yeniden kuramsallaştırmanın yararlılığı üzerinde durmuştur. Bu kavramı, mekânın ve ölçeğin sabit ve iyi tanımlanmış mesafelerle değil, daha çok ilişkiler ve etkileşimler üzerinden düşünülmesi gerektiğini vurgulamak için kullanmıştır. Topolojik yaklaşım, mekânın dinamik ve akışkan doğasını vurgular. "Küreselleşmenin topolojik analizi" kavramını geliştirerek, böyle bir analizin, belirli yerlerin aynı anda hem yerel hem de küresel olarak, ama her ikisi de olmak zorunda olmaksızın, nasıl üretken bir şekilde ifade edilebileceğini incelemiştir. Bunu savunurken, dünyanın hiyerarşiden yoksun olduğunu iddia etmez. Dünyanın aktör-ağların karmaşık iç içe geçmelerinden oluştuğunu, vurgulamasının sebebini; sosyal yapı ve hiyerarşinin genellikle fark edilenden daha karmaşık ve heterojen bir araya gelişlerle nasıl inşa edildiğini ve sürdürüldüğünü açıklamak olduğunu vurgular (Latham, 2002:116). Latham, Auckland, Yeni Zelanda'daki kentsel değişim süreçlerini inceleyerek bu kavramları somutlaştırmıştır. Özellikle, 1960'larda zor günler geçiren eski bir ticaret caddesinin, şık restoranlarla dolu kozmopolit bir alana

dönüşümünü ele alarak, bir restoranın Fransız/Yeni Zelandalı sahibi ve şefinin yaşam hikâyesini inceleyerek, bu kişinin hem küresel hem de yerel bağlamda nasıl bir rol oynadığını sorgular. Restoran, bir yandan şefin Fransız mutfağını Yeni Zelanda'ya taşımasıyla küreselleşme sürecine katkıda bulunurken, diğer yandan yerel malzemeler kullanması ve yerel çalışanlar istihdam etmesiyle de yerelleşme çabası içinde olmuştur. Bu durum, Latham'ın, sosyal pratiklerin tek bir bölgeye sıkı sıkıya bağlı olmadığını, aksine dünya genelinde hareket eden, ayrışan ve karmaşık bir şekilde birleşen dinamikler olduğunu vurgulamasını sağlamıştır. Sonuç olarak, Latham, aktör-ağı teorisine dayanan topolojik bir yaklaşımın, ölçekler arasındaki görünür bölünmeleri aşarak daha analitik ve faydalı hesaplamalar yapma imkânı sunduğunu belirtir (Latham, 2002:117).

Leitner, Pavlik ve Sheppard (2002), Avrupa Birliği bağlamında şehirlerarası ağların yönetişimi ve ölçek politikaları üzerine odaklanılan çalışmalarında, farklı hiyerarşik ölçeklerin önemi ve bunlar arasındaki ilişkilerdeki değişimlerin, geleneksel hiyerarşik yönetim yapıları içinde dikey olarak gerçekleşen bağlantı ve etkileşimlerin aksine, bölgesel sınırlar ve coğrafi ölçekler boyunca örgütler ve yerler (ve aynı zamanda bireyler) arasında bağlantı kuran ve alışverişi mümkün kılan ağlara dikkat edilmeden anlaşılamayacağını savunmuşlardır. AB'deki şehirler ve bölgeler arasındaki ulusötesi ağlar, ulusal sınırların ötesinde ortaya çıkan; ancak ulus-altı siyasi ölçekte yer alan yeni siyasi ilişkilerin örnekleridir. Bu ağlar, şehirler ve bölgeler arasında, hiyerarşik yönetim yapılarını aşan ve bunlara meydan okuyabilen ortak bir gündem etrafında şekillenen yatay kolektif eylemleri içerir. Söz konusu ağlar, lçekli olmakla birlikte (yani coğrafi kapsamı yerelden küresele değişmektedir), mekânsallıkları ayırt edicidir ve resmi bölgesel siyasi örgütlenme ve etkileşimin geleneksel hiyerarşik biçimleriyle çelişmektedir. Ulusötesi kentsel ve bölgesel ağlar, içerdikleri varlıklar açısından esnektir; bu da belirli bir şehir veya bölgenin herhangi bir sayıda ağı katılabileceği anlamına gelir. Sonuç olarak, ağlar kompozisyon bakımından çeşitlilik gösterir ve yerler farklı derecelerde ağ tabanlı faaliyet gösterir. Buna ek olarak, bu ağların bileşimi akışkan olma eğilimindedir; şehirler ve bölgeler sürekli olarak belirli ağlara kabul edilir ve bu ağlardan ayrılır, böylece bireysel ağların mekânsallığı zaman içinde değişir. Son olarak, ağlar genellikle bitişik olmayan siyasi birimleri birbirine bağladığından, ağ coğrafyaları, dünyayı farklı coğrafi ölçekler arasında farklı sınırlara ve güç ilişkilerine sahip, çeşitli coğrafi kapsamlarda (yerellikler, bölgeler, ulus devletler, bölgesel bloklar ve dünya) mekânsal olarak bitişik bölgelere ayıran ve düzenleyen bilindik siyasi haritanın aksine bir yapı oluşturur. AB'nin birçok üye ülkesinde, kentsel yönetimin yakın zamanda yeniden yapılandırılmasına, şehirler ve bölgeler arasında ulus ötesi ağların ortaya çıkışı eşlik etmiştir (Leitner vd., 2002:286). Ağ gündemleri ekonomik kalkınma, çevre, enerji ve kaynaklar, sağlık ve sosyal politika, kentsel planlama, kamu yönetimi, ulaşım, teknoloji ve araştırma gibi çok çeşitli konuları kapsamaktadır. Ağlar iki ana kategoride sınıflandırılabilir: tematik ağlar ve bölgesel ağlar. Tematik ağlar, konumlarına bakılmaksızın ortak kaygıları ve sorunları olan yerleri birbirine bağlar. Örneğin, "demilitarised" (Avrupa'da askeri yatırım, lojistik ve altyapı yatırımının azaltılması ve ekonomik kalkınmayı sürdürmek için alternatif bölgesel girişimlerin izlenmesi) 5 üye devlette 16 şehri kapsayan tematik bir ağıdır ve bunların hepsi savunma ile ilgili endüstrilerin yeniden yapılandırılmasından ve askeri üslerin kapatılmasından etkilenmektedir. Kriz yaşayan mahalleler ağı, kentsel mahallelerdeki konut ve işsizlik krizleri ile birlikte sosyal dışlanma sorunlarıyla mücadele etmek için entegre yaklaşımlar geliştirmekle ilgilenen 30 şehri bir araya getirmektedir. Bunların hepsi küresel ağlar olmakla birlikte, Avrupa haritası üzerindeki coğrafi kapsamı, üye şehirlerin ve bölgelerin

bulundukları yerlere bağlı olarak değişmektedir. Bölgesel ağlar ise ortak bir bölgedeki veya belirli bölge türlerindeki yerleri birbirine bağlar. Örneğin, INTERREG programı ağları AB'nin iç ve dış sınır bölgelerinde sınır ötesi işbirliğini geliştirmek için vardır ve bu nedenle ulusal sınırların her iki tarafındaki bitişik bölgelerden oluşur. Benzer şekilde, "Arc Atlantique" Fransa, İspanya, Portekiz, Birleşik Krallık ve İrlanda'da Atlantik'e kıyısı olan 25 ülkeyi kapsamaktadır (Leitner vd., 2002:289).

Leitner vd. (2002)' ne göre, yeni bir yönetim biçimi olarak ulusötesi kentsel ve bölgesel ağlar, sadece geleneksel hiyerarşik yönetim biçimleriyle ilişkili yerel, ulusal ve küresel ölçeklere alternatif olarak görülmemelidir. Aksine, bu ikisi diyalektik olarak ilişkilidir. Ağ üzerinden yönetim biçimleri bazı ölçeklerin gücünü ve önemini pekiştirirken diğerlerine meydan okuyabilir. Dolayısıyla, ağlar ekonomik, siyasi ve kültürel alan üzerindeki kontrol mücadelelerinin (ölçek siyaseti) bir parçasıdır; bu mücadeleler ölçekler arasında gerçekleşebilir, ölçekler arasında dönüşümler içerebilir ve/veya aynı anda birden fazla ölçekte faaliyet göstermeyi gerektirebilir (Leitner vd., 2002:285)

Kevin Cox, (1989), ölçek kavramını, yerellik çalışmalarının teorik ve ampirik boyutları arasındaki ilişkiyi anlamak için kritik bir araç olarak ele aldığı çalışmasında özellikle, yerel ile daha büyük ölçekli süreçler arasındaki ilişkiyi anlamının, yerel sosyal süreçlerin ve yerel ölçekli eşitsiz gelişimlerin ayrımını yapmanın kritik olduğunu vurgulamıştır (Cox,1989:125). Cox'un çalışmalarında, ölçek farklı aktörlerin çıkarlarını ortaya koymak ve siyasi anlamda konumlarını güçlendirmek amacıyla kullanılır. Ona göre ölçek, statik bir yapının ötesinde, aktörler arasındaki ilişkiler yoluyla oluşturulan dinamik bir süreçtir (Cox, 1998: 20). Bu çerçevede, yerel ve küresel gibi ölçekler belirli coğrafi alanlara referans vermekle kalmaz; aynı zamanda çıkar çatışmalarında birer araç olarak da rol oynar. Cox, coğrafi ölçekleri yalnızca belirli sınırlarla değil, aynı zamanda güç ilişkilerinin mekânsal olarak nasıl yapılandırıldığını anlamak için birer analiz çerçevesi olarak kullanır. Özellikle yerelleşme ve küreselleşme gibi süreçlerde, ölçekler arasındaki gerilimlerin, toplumsal ilişkilerle şekillendiğini savunur. Bu bağlamda, aktörlerin bu ölçekleri kendi çıkarlarını koruma ya da güçlendirme amacıyla nasıl manipüle ettiklerine dikkat çeker. Cox'un yaklaşımı ölçeği bir mücadele alanı olarak görür ve ölçeklerin, toplumsal ve siyasi süreçlerde nasıl kullanıldığını analiz etmeye odaklanır (Cox, 2002). Cox, bağımlılık alanlarını, temel çıkarlarımızın gerçekleştirilmesi için başka bir yerde ikame edilemeyen ve maddi refahımızı ile anlam duygumuzu oluşturan yere özgü toplumsal ilişkiler olarak tanımlamıştır. Buna karşılık, etkileşim alanları ise, toplumsal aktörlerin başka yerlerdeki aktörlerle bağlantı kurduğu ve bu bağlantılar üzerinden ilişki geliştirdiği alanlar olarak tanımlanır. Bu ayrım, Cox'un ölçeklerin, yerel bağımlılık alanlarının daha uzaktaki diğer alanlarla kurduğu sosyal ilişkiler aracılığıyla şekillendiği ve tüm bunların bir etkileşim stratejisinin parçası olarak ortaya çıktığı fikrine temel oluşturmuştur (Cox, 1998:2).

Brenner (1998a), Lefebvre ve Harvey'in yazılarına dayanarak, sermayenin dolaşımındaki sabitlik ve hareket arasındaki çelişkinin yani sermayenin bölgeye veya yere zorunlu bağımlılığı ile mekânı yok etme eğilimleri arasındaki çelişkinin kapitalizm altında mekânsal ölçeğin üretimi üzerindeki etkilerini incelemiştir (1998a). "Sabitlik" terimi, belirli coğrafi ölçeklerin ve yapısal düzenlemelerin zaman içinde nasıl kalıcı hale geldiğini ifade ederken; "hareket" terimi, bu yapıların ve ölçeklerin sürekli olarak yeniden şekillendiğini, değiştiğini ve dönüşüm geçirdiğini vurgular. Brenner, kapitalizmin coğrafi ölçekler üzerindeki etkilerini ve bu ölçeklerin nasıl sosyal olarak üretildiğini araştırır. Özellikle,

sermayenin yer ve mekâna olan bağımlılığı ile mekânı yok eden eğilimleri arasındaki gerilimi ele alır. Bu bağlamda, ölçeksel sabitlik (scalar fixes) kavramını tanımlayarak, sermayenin hareketinin ortaya çıkardığı hiyerarşik coğrafi ölçeklerin nasıl oluştuğunu ve bu yapıların ekonomik faaliyetler için nasıl istikrarlı bir altyapı sağladığını açıklar. Brenner, bu süreçlerin kentsel ve bölgesel gelişim üzerindeki etkilerini de tartışır, bu da kentsel alanların ve devletlerin kapitalist sistem içindeki rolünün anlaşılmasına yardımcı olur. Küresel şehirlerin ve ulusal devletlerin ilişkisini, devletin güç kaybı yerine, devletin yeniden ölçeklendirilmesi olarak ele alan Brenner, küreselleşmenin, devletin toprak organizasyonunu erozyona uğratmak yerine, onu yeniden yapılandırıldığını savunur. Bu bağlamda, küresel şehirler, ulusal ölçekle alt ve üst ulusal ölçekler arasında yeniden bir ilişkilendirme sürecinin parçası olarak görülür. Bütün bu süreçler, küresel kapitalist yeniden yapılandırmanın dinamikleriyle iç içe geçmiş durumdadır (Brenner, 1998a:24).

Brenner, mekânsal ölçeklerin sosyal üretimini ve bu ölçeklerin nasıl değiştiğini anlamak için yeni teoriler ve temsiller geliştirilmesi gerektiğini de vurgulamıştır. (Brenner, 1998b). Kentsel teoride ölçek sorusunun öneminin vurgulandığı ve Lefebvre'in içgörülerinden yararlanarak günümüz kentselleşmesinin karmaşıklıklarını ve sosyo-politik etkilerini anlamak için bir yol haritası sunduğu çalışmada Brenner (2000), Lefebvre'in kentsel alanları sosyal olarak inşa edilmiş ve politik olarak tartışmalı alanlar olarak anlama konusundaki katkılarını açıklamaktadır. Kentselleşmenin daha geniş sosyo-politik ve ekonomik süreçlerle nasıl iç içe geçtiğini, özellikle küreselleşme bağlamında ortaya koymaktadır. Günümüz kentsel sorunlarının, kentselleşmenin çok ölçekli doğası göz önünde bulundurulmadan anlaşılamayacağını savunmaktadır. Bu, yerel, bölgesel, ulusal ve küresel ölçeklerin nasıl etkileşimde bulunduğunu ve birbirlerini nasıl etkilediğini tanımayı gerektirir. Kentsel bölgeler, çeşitli politik ve ekonomik güçlerin bir araya geldiği ve çatıştığı kritik alanlar olarak görülmektedir. Brenner, küreselleşmenin coğrafi ölçeklerin yeniden yapılandırılmasına yol açtığını ve bunun sonucunda yeni kentsel sosyal hareketler ve çatışmaların ortaya çıktığını tartışmaktadır. Kentsel ölçek, bu mücadelelerin önemli bir alanı haline gelmiş ve kapitalist yeniden yapılandırmanın karmaşıklıklarını yansıtmaktadır. Kentsel teori metodolojilerinin, ölçeğin karmaşıklıklarını daha iyi ele almak için yeniden değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Lefebvre'in içgörülerinin, küreselleşme bağlamında kentsel dinamikleri anlamak için yeni yaklaşımlar geliştirmek adına bir temel oluşturabileceğini önermektedir (Brenner: 2000: 363). Coğrafi ölçek ve ölçek politikaları üzerine yaptığı tartışmalarda, on bir metodolojik hipotez önerir. Bu hipotezler, ölçeklerin sosyal, politik ve ekonomik süreçler üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak için bir çerçeve sunar (Brenner: 2001:11).

Brenner, çalışmalarında genel olarak literatüre odaklanmakla birlikte, Marston'un (2000) hanenin ihmal edilen fakat önemli bir analitik ölçek olduğunu vurguladığı makalesinden yola çıkarak, özellikle ölçek siyaseti kavramının, yer siyaseti ya da bölge siyaseti gibi terimlerle karıştırıldığında anlamının bulanıklaştığını belirtir (Brenner, 2001). Asıl vurguladığı nokta, coğrafi ölçek kavramının, sosyo-mekânsal olaylar, ilişkiler ve süreçlerin geniş bir yelpazesinde belirsiz bir şekilde kullanıldığında, analitik bir karmaşaya yol açmasıdır. Yani, ölçek üretimi üzerine yapılan çalışmalar, kapitalist sistemdeki ölçeklenme süreçlerinin anlaşılmasına önemli katkılarda bulunurken, aynı zamanda coğrafi ölçek ile yer, yerellik, teritori ve mekân gibi diğer coğrafi kavramlar arasında önemli anlam kaymasına neden olmuştur. Eğer coğrafi ölçek, sosyo-mekânsal süreçlerin herhangi bir boyutunu tanımlamak için

aşırı genişletilirse, bu durum kavramın metodolojik yeniliklerinin analitik gücünü ve teorik potansiyelini kaybetmesine ve kavramın kaotik bir hale dönüşmesine yol açabilir. Bu yüzden, ölçek üretimi üzerine çalışmaların devam ettiği bu dönemde, kavramın uygun sınırlarını ve kullanım alanlarını net bir şekilde tanımlamak oldukça önemlidir (Brenner, 2001: 312).

Kurtz (2003, 2004), ölçeğin çevresel adalet ve çevresel adalet aktivizmi ile ilişkili olarak nasıl kavramlaştırıldığını inceledikten sonra çevresel adalet politikasını ve ölçek politikası olarak kavramlaştırır. Bunu yaparken ölçeği epistemolojik bir kategori olarak ele alır. Kurtz’a göre ölçekler önceden verili değildir, politik-mekânsallık kavramlarını çerçevelemenin bir yoludur ve bu söylemde ölçek politikasında politik söylemin rolü vurgulanmaktadır (Kurtz, 2003:894). Tıpkı Kurtz gibi Jones de (1998), ölçeği epistemolojik bağlamda ele almıştır. "Ölçeğin kendisinin temsili bir mecaz olduğunu, politik-mekânsallığı çerçevelemenin bir yolu olduğunu ve bunun da maddi etkileri olduğunu" ve belirli durum ve süreçlerin anlam ve kavranışını şekillendirdiğini öne sürmüştür (Jones, 1998:27). Jones (1998)’a göre, ölçeği bir mecaz olarak kabul ettiğimizde bu durum ölçeğin temsil ettiği şey bakımından tarafsız olmadığını gösterir. Çünkü "her mecaz kendi retorliğini, mekânın anlamını şekillendirme yeteneğini beraberinde taşır" (Jones, 1998:27).

Marston, 2005 yılında Jones ile yapmış olduğu çalışmada ölçek kavramına daha radikal bir bakış açısı sunar. Marston bu çalışmasında ölçeksiz bir beşeri coğrafya fikrini savunur. Ona göre ölçek pek çok anlamı barındırması sebebiyle son derece kaotik bir kavramdır ve hem hiyerarşik ölçek hem de hiyerarşik ölçeğe tepki niteliğinde ortaya çıkan ağlar teorisini reddedip ölçeği tamamen ortadan kaldırarak düz bir ontolojiyle ölçeğe bakmanın gerekliliğini savunmuştur (Marston ve Jones, 2005). Önceki ölçek kavramsallaştırmalarında ölçeğin hiyerarşik ya da ağlarla anlaşılacağına dair fikirleri eleştirmişlerdir. Taylor, Smith, Swyngedouw ve Brenner’in çalışmalarında belirtilen ölçek çerçevesinin her durum için dikey olarak yükselen, sosyal süreçlerin sözde yukarı ve aşağı doğru şekillenebileceği mekânsal bir iskele sağlayan iç içe geçmiş ölçekler çerçevesi olduğunu, böylesi bir ölçek anlayışının her durumda hiyerarşik bir ölçek anlayışını benimsediğini ve yerel ile küresel arasındaki ayrımın sosyal analizin mikro-makro düzeyleri ya da eylemlilik-yapı veya somut-soyut arasındaki ayrımla karışmasına neden olduğunu ileri sürmüşlerdir (Marston ve Jones, 2005:418). Marston vd., göre: "Bu katmanlar bir kez kabul edildiklerinde ya da varsayıldıklarında bunların hatlarına uyan sosyal ilişkiler ve kurumsal düzenlemeler açısından düşünmemek zordur" (Marston ve Jones, 2005:420). Ayrıca bir araştırmacı bu ölçek çerçevesini kabul ettiği zaman kendi konumu açısından olaya bakması son derece güçleşir. Bu eleştirilere dayanarak yazarlar, ölçek kavramının doğası gereği hiyerarşik olduğunu ve beşeri coğrafya terminolojisinden çıkarılması gerektiğini öne sürmektedirler (Marston ve Jones, 2005:422). Bunun yerine önerdikleri dünya yüzeyinin çeşitli mekânlarının birbiriyle bağlantılı olarak görüldüğü, ancak mekânsal olarak herhangi bir hiyerarşik (dikey veya yatay) ilişki içinde görülmediği kavramsal bir konumu benimsedikleri düz bir ontolojidir (Marston, Woodward ve Jones, 2007). Bu çalışmalar daha sonraki yıllarda ölçeksiz beşeri coğrafya fikrini reddeden (Collinge, 2006; Jonas, 2006; Leitner ve Miller; 2007) ve destekleyen (Springer, 2014) çalışmaların yapılmasının önünü de açmıştır.

Collinge (2005), çalışmasında 1970’ler ve 1980’lerde diyalektik bir biçimde kavramlaştırılan toplum ve mekân ikiliğine ölçek kavramlaştırmasının nasıl bir katkı sağladığını inceler. Derrida’nın yapı sökülme kuramına dayanarak toplum-mekân ikiliğinin diyalektik bir biçimde kavramlaştırılmasını

sorunlu olarak gören Collinge çalışmasında, Lefebvre, Harvey, Massey'in toplum-mekân kavramlaştırmalarını; Swyngedouw'un ise ölçek kavramlaştırmalarını eleştirel bir gözle analiz eder. Collinge (2005: 203)'e göre:

“Diyalektik bir şekilde kavramlaştırılan ölçek literatüründe, ölçek bizzat toplumsal eylemliliğe şekil veren bir mekânın hâkimiyeti için verilen toplumsal mücadeleler tarafından üretilmektedir. Ayrıca, 'ölçek' terimini sosyal ve mekânsal olguları kayıtsızca içerecek şekilde kullanarak ve her ikisini de mekânsal fetişizmin dilsel bir biçimini üreten mekânsal bir referans çerçevesine uyarlayarak bu ayrımın altını oyma işlevini örtük olarak yerine getirdiklerini de göstermiştir. Eğer ölçekler toplum ve mekân arasındaki ayrımın önce kurulup sonra silindiği varlıklarsa, o zaman 'ölçek' ne kesin olarak toplumsal ne mekânsal ne de tutarlı bir şekilde sosyo-mekânsal olan karar verilemez bir terimdir. Bu karar verilemezliğin işleyişi sayesinde, bu metinler ve benimsedikleri sorunsal, dayandıkları ayrımı aynı anda hem ileri sürerek hem de aşındırarak kendilerini etkili bir şekilde yapıbozuma uğrattılar”.

Ölçek, mekânın belirli şekillerde kontrol edilmesine veya oluşturulmasına odaklandığında, toplum ve mekân arasındaki diyalektik ilişki bozulur. Bu durumda toplum, nedensel olarak baskın unsur haline gelir ve mekân, onun tamamlayıcı fakat ayrılabilir "öteki"si olarak görülür. Öte yandan, ölçeğin mekânsal yapılandırmasına odaklanıldığında, diyalektik ilişki tersine döner; mekân öncelik kazanır ve bu kez toplum, arka planda kalan bir unsur olarak değerlendirilir. Collinge'ye göre, bu süreç, ölçeği, toplum ve mekân arasındaki karşılıklı ilişkiye aracılık eden bir sınır noktası ve aynı zamanda bu ilişkiyi alt üst eden bir kavramsal araç haline getirir. Böylece ölçek kavramı, toplum ve mekân arasında duran "Janus yüzlü üçüncü bir terim" haline gelir ve ölçek, Jacques Derrida'nın "arada" terimiyle ifade ettiği gibi, hem toplum ve mekânın birbirine içkin olduğunu gösteren hem de aralarında bir ayrım bulunduğunu ima eden, bu iki kavramın arasında duran bir kavram olmaya başlar. Bu nedenle ölçek, toplum ve mekân arasındaki sınırları bulanıklaştırırken, aynı zamanda bu iki kavramın farklılığını koruyan bir yapı olarak işlev görür (Collinge, 2005:202).

Moore, ölçek kavramının hem analiz hem de uygulama kategorisi olarak ele alınmasının zorluklarını ve çelişkilerini vurguladığı çalışmasında (2008), ölçeğin -sosyal bilimlerde kimlik tartışmalarıyla paralellikler kurarak- bu iki kullanımı arasında net bir ayrım yapılmasının önemini savunur. Hem ilk döneminde ekonomi-politik geleneğe göre hem de sonraki dönemlerde sosyal inşacı yaklaşıma göre şekillenen ölçek teorisini eleştirir (Moore, 2008).

Moore, ölçek kategorilerinin, her ne kadar dinamik ve inşa edilmiş oldukları öne sürülse de, bir kez oluşturulduklarında sabit ve ontolojik olarak verilmiş varlıklar kadar gerçek kabul edildiklerine dair birçok inşacı araştırmada üstü örtülü bir varsayımın bulunduğunu savunur (Moore, 2008: 208). Bu bakış açısına göre ölçek politikası, belirli ayrımlar, sıralamalar ve hiyerarşilerin oluşturulması, tartışılması ve yeniden şekillendirilmesi sürecini ifade eder. Coğrafi ölçekler ise genellikle bu yapılandırma süreçlerinden bağımsız olarak var kabul edilir ve temel özelliklerinin değişmez olduğu varsayılır.

Ölçeklerin gerçek olarak ele alınması, ölçek düzeyleri veya birimleri arasında işleyen "ölçekli süreçlerin" ya da ölçek politikalarının varlığını gerektirir. Bu durum, Marston'un (Marston vd., 2005: 422) daha önceden ifade ettiği gibi sosyal ilişkilerin ve kurumsal düzenlemelerin bu ölçeklerin çerçevesine uyduğu düşüncesini neredeyse kaçınılmaz kılar. Böyle bir yaklaşım, çoğunlukla karmaşık mekânsal politikaları yerel, ulusal ya da küresel gibi sınırlı ölçek kategorilerine uydurmaya çalışan, prokrustean yaklaşımlara yol açar. Aynı zamanda, çeşitli siyasi aktörlerin kullandığı temsili ölçek metaforlarının eleştirel bir şekilde incelenmeden kabul edilmesini teşvik eder. Sezgisel kavramlar olarak ölçeklerin gerçek dünyadaki maddi varlıklarla ya da dışsal süreçlerle örtüştüğü varsayımı, bireylerin ve kurumların bu ölçek temsillerini sorgulanması gereken sosyo-mekânsal projeler ya da siyasi stratejiler yerine doğrulayıcı kanıtlar olarak ele alma riskini taşır (Moore, 2008: 211). Buna ek olarak, ölçekleri analitik bir araç olarak kullanmak, ölçek politikalarına dâhil olan farklı sosyal aktörler ve uygulamalardan uzaklaşılmasına neden olabilir. Ekonomi-politik yaklaşımlar, ölçek politikalarında sermaye ve devlet gücüne dar bir odaklanma eğiliminde oldukları gerekçesiyle Moore tarafından eleştirilmiştir. Sosyal inşacı yaklaşımlar ise, ölçek politikalarına katılan aktörlerin çeşitliliğini ve onların geniş ölçek pratiklerinin anlaşılmasını, genişletme çabaları açısından değerli ve gereklidir. Ancak, sosyal inşacı bakış açısı da ölçek kavramını analitik bir yapı olarak inceleme ayrıcalığını ortadan kaldıramamıştır (Moore, 2008:212). Ölçek, coğrafi araştırmalarda temel bir analiz kategorisi olarak ele alındığı sürece, sosyal aktörlerin ölçekle ilgili pratikleri genellikle akademik ilginin dışında kalma eğilimindedir. Ayrıca, ölçeklerin politik düzeyler, platformlar ya da arenalar olarak ele alınması, mekânsal çeşitliliği ve ayrıntıyı göz ardı ederek sosyal aktörlerin ve olayların karmaşık ve çok katmanlı mekânsal bağlamlarını basitleştirme riski taşır. Bu durum, çeşitli sosyo-mekânsal süreçleri ciddi şekilde etkilemekte ve çarpıtmaktadır. Moore, ölçeği bir epistemolojik kategori olarak değerlendirir. Ona göre, ölçek siyasetini analiz etmek için ölçeklerin gerçekten var olduklarını düşünmek gerekmez. Ölçekleri analitik birer araç olarak kabul etmek yerine, onları uygulama pratiklerine dayalı bir kategori olarak ele almak gerektiğini vurgular (Moore, 2008: 213).

4. Sonuç

Beşeri coğrafyada, uluslararası literatürde 1980'li yıllar itibariyle başlayan ve ekonomik, politik, sosyal ve toplumsal cinsiyete dayalı süreçlerin ve temsillerin göreceli önemini tartışarak, ölçeklerin nasıl ve neden oluşturulduğu ve daha fazla ya da daha az önemli hale geldiği konusunda bir tartışma mevcuttur. Bu tartışmaların temel amacı ölçek kavramını sosyal teori içerisinde kuramsallaştırmaktır. Bu çalışma kapsamında, ölçeğin üretimiyle ilgili yapılan teorik tartışmalar mekânsal süreçlerin toplumsal, politik ve ekonomik dinamikler tarafından nasıl şekillendirildiğini ve yeniden yapılandırıldığını anlamak açısından oldukça önemlidir. Bu tür çalışmalar, ölçeğin yalnızca doğal veya sabit bir çerçeve olmadığını, aksine toplumsal güç ilişkileri ve çıkarlar doğrultusunda sürekli olarak yeniden üretildiğini ortaya koyar. Yaklaşık elli yıllık bir tartışmaya konu olan ölçeğin üretimi süreci coğrafyanın merkezinde yer alan bir temel kavram olan ölçeğin önemli boyutlarından birini oluşturmaktadır. Coğrafyada ölçek kavramı, harita ölçeği gibi teknik boyutlarından, toplumsal ilişkilerin mekânsal düzenlenişine kadar uzanan çok yönlü bir yapıya sahiptir. Eleştirel beşeri coğrafyada ölçek, sabit ve önceden verili bir çerçeve olmaktan çıkmış; sosyal, politik ve ekonomik süreçlerin bir ürünü olarak dinamik bir şekilde yeniden kavramsallaştırılmıştır. Bu yaklaşım, mekânın yalnızca bir analiz nesnesi değil, aynı zamanda toplumsal güç ilişkilerinin bir aracı olduğunu ortaya koyar.

Marksist geleneğin, kapitalizmin mekânsal etkilerini açıklamada kullandığı ölçek kavramı, sermayenin eşitsiz dağılımını ve mekânın üretim süreçlerindeki rolünü anlamada önemli bir çerçeve sunmuştur. Neil Smith'in eşitsiz gelişim teorisi, bu bağlamda kapitalizmin mekânsal dinamiklerini derinlemesine açıklarken, Peter Taylor'un ölçek ayrımları küresel, ulusal ve kentsel süreçler arasındaki karşılıklı etkileşimi anlamada yol gösterici olmuştur.

1990'lerden itibaren ölçek kavramı, feminist ve sosyal inşacı yaklaşımlarla daha da çeşitlenmiştir. Marston ve Swyngedouw'un çalışmaları, ölçeğin toplumsal yeniden üretim süreçleri, cinsiyet rolleri ve doğanın dönüşümü gibi farklı bağlamlarda ele alınabileceğini göstermiştir. 2000'li yıllarda ise ölçek kavramının yapısal ve hiyerarşik çerçevelerle sınırlandırıldığını iddia eden eleştiren post-yapısalcı yaklaşımlar, ölçeğin dinamik, akışkan ve bağlamsal doğasını vurgulamıştır.

Bu çalışmada ele alınan tartışmalar, ölçek kavramının farklı kuramsal çerçevelerle nasıl zenginleştirildiğini ve dönüştürüldüğünü göstermektedir. Aynı zamanda eleştirel coğrafyanın ölçeğe ilişkin bu derinlemesine yaklaşımlarının, Türkiye'deki coğrafya literatürüne de ölçek kavramı açısından katkı sağlaması beklenmektedir. Uluslararası literatürdeki bu eleştirel yaklaşımlar, ölçeğin mekânsal adalet, toplumsal eşitsizlikler ve kapitalizmin mekânsal dinamiklerini anlamada kullanılabileceğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, ölçek, hem bir analiz düzlemi hem de toplumsal ilişkilerin bir yansıması olarak coğrafyanın temel kavramlarından biridir. Ölçeğin sosyal, politik ve ekonomik süreçlerle ilişkili dinamik doğasını anlamak, coğrafi bilgi üretimine ve mekânsal sorunların çözümüne daha geniş bir perspektif kazandıracaktır. Türkiye'de ölçek üzerine yapılacak daha fazla teorik ve eleştirel çalışmanın, coğrafya disiplininin gelişimine katkıda bulunmasını sağlamakla birlikte, bu kavramın çok boyutlu yapısını anlamada yeni yollar açması da beklenmektedir.

Teşekkür

Görüş ve önerileriyle makalenin geliştirilmesine katkıda bulunan anonim hakemlere teşekkür ederiz.

Referanslar/References

- Berg, L. D. (2010). Critical Human Geography. In Warf, B. (Ed.), *Encyclopedia of Geography*. SAGE. 616-622.
- Bekaroğlu, E. (2016). Modern dünya-sisteminin bilgi yapıları bağlamında coğrafya disiplini için bir dışsal tarih okuması. *Toplum ve Bilim*, 136, 117-146.
- Bilgin, T. (1985). *Genel Kartografi – II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü.
- Brenner, N. (1998a). Between fixity and motion: Accumulation, territorial organization and the historical geography of spatial scales. *Environment and Planning D; Society and Space*. 16(4) 459-481. doi:10.1068/d1604
- Brenner, N. (1998b). Global cities, glocal states: Global city formation and state territorial restructuring in contemporary Europe. *Review of International Political Economy*, 5(1), 1-37. doi:10.1080/096922998347633
- Brenner, N. (2000). The urban question as a scale question: reflections on Henri Lefebvre, urban theory and the politics of scale. *International Journal of Urban and Regional Research*, 24(2), 361-378. doi:10.1111/1468-2427.00234
- Brenner, N. (2001). The limits to scale? Methodological reflections on scalar structuration. *Progress in Human Geography*, 25(4), 591– 614. doi:10.1191/03091320168268895
- Callon, M. (1986). Some elements of a sociology of translation: Domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay. Laws, J. (Ed.), *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge?* (196-233). London: Routledge.
- Callon, M. (1991). Techno-economic networks and irreversibility. In: Laws, J. (Ed.), *A Sociology of Monsters: Essays in Power, Technology and Domination*. (133-161). London: Routledge.

- Collinge, C. (2005) The différence between society and space: Nested scales and the returns of spatial fetishism. *Environment and Planning D: Society and Space*, 23(2), 189–206. doi:10.1068/d36
- Collinge, C. (2006). Flat ontology and the deconstruction of scale: A response to Marston, Jones and Woodward. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 31(2), 244–251. <http://www.jstor.org/stable/3804385> adresinden alınmıştır.
- Cox, K. R., Mair, A. (1989). Levels of abstraction in locality studies. *Antipode*, 21(2), 121-132. <https://antipodeonline.org/about-the-journal-and-foundation/a-radical-journal-of-geography/> adresinden alınmıştır.
- Cox, K. R. (1998). Representation and power in the politics of scale. *Political Geography*, 17(1), 41-44. <https://www.sciencedirect.com/journal/political-geography> adresinden alınmıştır.
- Cox, K. R. (2002). Globalization, the Regulation Approach, and the Politics of Scale. In: Herod, A., Wright, M. W. (Ed.), *Geographies of Power: Placing Scale*, (85-114). Oxford: Blackwell.
- Delaney, D., Leitner, H. (1997). The political construction of scale. *Political Geography*, 16(2), 93-97. doi:10.1016/S0962-6298(96)00045-5
- Herod, A. (1991). The production of scale in United States labour relations. *Area*, 23(1), 82-88. <http://www.jstor.org/stable/20002923> adresinden alınmıştır.
- Herod, A. (1995). The Practice of international labor solidarity and the geography of the global economy. *Economic Geography*, 71(4), 341- 363. doi.org/10.2307/144422.
- Herod, A. (1997). Labor's spatial praxis and the geography of contract bargaining in the US East Coast longshore industry, 1953 - 1989. *Political Geography*, 16(2), 145-169. doi:10.1016/S0962-6298(96)00048-0
- Herod, A. (2011). *Scale*. Abingdon: Routledge.
- Johnston, R. (2010). Human geography (Beşeri coğrafya). In Backhouse, R., Fontaine, P. (Ed.), *The History of the Social Sciences since 1945*, 155-183. (Çev. Suat Yazan, Erdem Bekaroğlu). içinde *20.Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi*. Yılmaz Arı (Ed.). 2. Baskı, 2018. s.251-283. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Jonas, A. E.G. (2006). Pro scale: Further reflections on the 'scale debate' in human geography. *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, 31(3), 399–406. doi:10.1111/j.1475-5661.2006.00210.x
- Jones, K. (1998). Scale as epistemology. *Political Geography* 17(1), 25–28. doi:10.1016/S0962-6298(97)00049-8
- Jones, J. P., Leitner, H., Marston, S. A., Sheppard, E. (2016). Neil Smith's scale. *Antipode*, 49(3), 138-152. doi:10.1111/anti.12254
- Kaygalak, İ. (2011). Postmodern eleştirilerin coğrafi düşünce ve yeni mekân kavrayışları üzerine yansımaları. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9(1), 1-10. doi:10.1501/Cogbil_0000000114
- Koç, H., Ergün, A. (Ed.) (2021). *Bilginin Görsel İfadesi Haritalar*. Pegem Akademi.
- Kurtz, H. (2002). The politics of environmental justice as the politics of scale: St. James Parish, Louisiana, and the Shintech siting controversy. In: Herod, A., Wright, M. W. (Ed.), *Geographies of Power: Placing Scale*, (249-273). Oxford: Blackwell.
- Kurtz, H. (2003). Scale frames and counter-scale frames: constructing the problem of environmental injustice. *Political Geography*, 22, 887–916. doi:10.1016/j.polgeo.2003.09.001
- Law, J. (1999). After ANT: Complexity, naming and topology. In: Law, J., Hassard, J. (Ed.), *Actor Network Theory and After*, (1-14). Oxford: Blackwell.
- Latham, A. (2002). Rethorizing the scale of globalization: Topologies, actornetworks, and cosmopolitanism. In: Herod, A., Wright, M. W. (Ed.), *Geographies of Power: Placing Scale*, (115-144). Oxford: Blackwell.
- Latour, B. (1987). *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers Through Society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Latour, B. (1999). On recalling ANT. In: Law, J., Hassard, J. (Ed.), *Actor Network Theory and After*, Oxford: Blackwell, 15-25.
- Leitner, H., Miller, B. (2007). Scale and the limitations of ontological debate: A Commentary on Marston, Jones and Woodward. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32(1), 116–125. <http://www.jstor.org/stable/4640005> adresinden alınmıştır.
- Leitner, H., Pavlik C., Sheppard E. (2002). Networks, Governance, and the Politics of Scale: Inter-urban Networks and the European Union. In Herod, A., Wright, M. W. (Ed.), *Geographies of Power: Placing Scale*, Oxford: Blackwell, 274-303.

- Marston, S. A. (2000). The social construction of scale. *Progress in Human Geography*, 24(2), 219- 242. doi:10.1191/0309132006740862
- Marston, S. A., Smith, N. (2001). States, scales and households: limits to scale thinking? A response to Brenner. *Progress in Human Geography*, 25(4), 615-619. doi:10.1191/030913201682688968
- Marston, S.A. (2004). A Long Way from Home: Domesticating the Social Production of Scale. In: Sheppard, E., McMaster, R. B. (Ed.), *Scale and Geographic Inquiry Nature, Society, and Method*, Malden, MA: Blackwell, 170-190.
- Marston, S. A., Jones, J. P., Woodward, K. (2005). Human geography without scale. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 30(4), 416-432. doi: 10.1111/j.1475-5661.2005.00180.x
- Marston, S. A., Woodward, K., Jones, J.P. (2007). Flattening ontologies of globalization: The nollywood case. *Globalizations*, 4(1), 45-63. doi:10.1080/14747730701245608
- Moore, A. (2008). Rethinking scale as a geographical category: From analysis to practice. *Progress in Human Geography*, 32(2), 203-225. doi:10.1177/0309132507087647
- Sheppard, E., McMaster, R., B. (2004). Introduction: Scale and geographic inquiry. In: Sheppard, E., McMaster, R., B. (Ed.), *Scale and Geographic Inquiry:Nature, Society and Method*. Malden, MA: Blackwell, 1-22.
- Smith, N. (1982). Gentrification and uneven development. *Economic Geography*, 58(2), 39-155. doi:10.2307/143793
- Smith, N., Dennis, W. (1987). The restructuring of geographical scale: coalescence and fragmentation of the northern core region. *Economic Geography*, 63(2), 160–82. doi:10.2307/144152
- Smith, N. (1988). The region is dead! Long live the region! *Political Geography Quarterly*, 7(2), 141–52. doi:10.1016/0260-9827(88)90025-0
- Smith, N. (1992a). Contours of a spatialized politics: homeless vehicles and the production of geographical scale. *Social Text*, 33, 55–81. doi:10.2307/466434
- Smith, N. (1992b). Geography, difference, and the politics of scale. In: Doherty, J., Graham, E., Malek, M. (Ed.), *Postmodernism and the Social Sciences*. (57-79). London: Macmillan.
- Smith, N. (1993). Homeless/global: Scaling places. In: Bird, J., Curtis, B., Tim Putnam, T., Roberstson, G., Tickner, L. (Ed.), *Mapping the Futures: Local Cultures, Global Change*, (87-120). London:Routledge.
- Smith N. (1995). Remaking scale: competition and cooperation in prenational and post-national Europe. In: Eskelinen, H., Snickars, F., (Ed). *Competitive European Peripheries*, (59-74). Berlin, Springer.
- Smith, N. (1996). Spaces of vulnerability: The space of flows and the politics of scale. *Critique of Anthropology*, 16(1), 63-77. doi:10.1177/0308275X960160010
- Smith, N. (2008). *Eşitsiz Gelişim Doğa, Sermaye ve Mekânın Üretimi*. (Çev. E. Soğancılar). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Springer, S. (2014). Human geography without hierarchy. *Progress in Human Geography*, 38(3), 402-419. doi: 10.1177/0309132513508208
- Swyngedouw, E. (1997a). Excluding the other: The production of scale and scaled politics. In: Lee, R., Wills, J. (Ed.), *Geographies of Economies*, (167-176). London:Arnold.
- Swyngedouw, E. (1997b). Neither global nor local: ‘Glocalization’ and the politics of scale. In: Cox, K. (Ed.), *Spaces of Globalization: Reasserting the Power of the Local*, (137-166). New York: Guilford Press.
- Swyngedouw, E. (2004a). Globalisation or glocalisation? Networks, territories and rescaling, *Cambridge Review of International Affairs*, 17(1), 25-48. doi: 10.1080/0955757042000203632.
- Swyngedouw, E. (2004b). Scaled Geographies: Nature, place, and the politics of scale. In: Sheppard, E., McMaster, R., B. (Ed.), *Scale and Geographic Inquiry:Nature, Society and Method*, (129-153). Malden, MA: Blackwell.
- Taylor, P. J. (1981). Geographical Scales within the World-Economy Approach. *Review (Fernand Braudel Center)*, 5(1), 3-11. <https://www.jstor.org/stable/40241189> adresinden alınmıştır.
- Taylor, P. J. (1982). A materialist interpretation for political geography. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 7, 15-34. <https://www.jstor.org/stable/621909> adresinden alınmıştır.
- Taylor, P. J. (1987). The paradox of geographical scale in Marx’s politics. *Antipode*, 19(3), 287-306. doi:10.1111/j.1467-8330.1987.tb00376.